

Univerzita Pardubice
Filozofická fakulta
Katedra věd o výchově

Vznik a vývoj speciálního školství v Čechách na příkladu Pardubic

Sabina Čápková

Bakalářská práce

2018

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Sabina Čápková**
Osobní číslo: **H15344**
Studijní program: **B6107 Humanitní studia**
Studijní obor: **Humanitní studia**
Název tématu: **Vznik a vývoj speciálního školství v Čechách na příkladu
Pardubic**
Zadávatel: **Katedra věd o výchově**

Zásady pro vypracování:

Práce se zaměří na vývoj speciálního školství a na jeho formování v českých zemích. Fungování tzv. pomocné školy" zmapuje na příkladu Pardubic. Součástí práce bude sonda zabývající se sociálním původem žáků a jejich zdravotním stavem.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- SAKAŘ, Josef.** Dějiny Pardubic nad Labem. Pardubice, 1923.
BRONCOVÁ, Dagmar et al. Kniha o městě Pardubice. Praha, 1999. s. 16-17.
ISBN 80-86098-12-5.
ROSŮLEK, František Karel. Pardubicko, Holicko, Přeloučsko. Pardubice, 1909.
HERFORT, Karel. Péče o duševně abnormální děti. Rozpravy Ústavu pro
výzkum dítěte a
dorůstající mládeže, 1926, č. 30, s. 1-8.
Časopis Úchýlná mládež
DOLEŽALOVÁ, Hana. Ke konstituování speciální pedagogiky jako
samostatného oboru
v první polovině 20. století ? problematika prvních realizovaných výzkumů
handicapovaných osob. In: SPFFBU U 9, Brno: MU, 2004, s. 141-148.
HERFORT, Karel, SCHNEIDER, Jan, ZELENKA, Bohumil. Sborník prací
z oboru péče o
mládež úchýlnou vydaný na počest životního díla Josefa Zemana. Praha: Spolek
pro péči o
slabomyslné v republice Československé, 1931.
ČÁDA, František. Péče o děti a mládež. Praha, 1916.
ČÁDA, František. Výsledky péče o slabomyslné. Praha, 1914.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Martina Halířová, Ph.D.

Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce:

31. března 2017

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2018

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2017

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše. Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 28.6. 2018

Sabina Čápková

Poděkování:

Především velice bych ráda poděkovala své vedoucí bakalářské práce Mgr. Martině Halířové, Ph. D. za čas, rady, připomínky a pomoc při zpracování práce.

Také děkuji zaměstnancům Státního okresního archivu v Pardubicích za jejich ochotu při práci s Kronikou a třídními knihy školy.

Děkuji své rodině, partnerovi a kamarádům za jejich velkou podporu, rady a dodání sil při psaní bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce je věnována vzniku a vývoji speciální pedagogiky včetně speciálního školství v Čechách. Cílem je poukázat na důležitost historického rozvoje péče, vzdělání, výchovy, učení i práce s lidmi zdravotně postiženými. V části bakalářské práce je uveden i konkrétní příklad z Pardubic. Ten je zmíněn i v závěru práce, kde je prezentována pomocná škola Pardubice od jejího vzniku až do konce druhé světové války, a to včetně jejího fungování.

Klíčová slova

Speciální školství, Pardubice, pomocná škola, výchova, vzdělání

Title

The origin and development of special education in the Czech Republic on the example of Pardubice

Annotation

This Bachelor's thesis is devoted to the creation and progression of special education in The Czech Republic. The main purpose of thesis is to refer to the importance of historical development of care, education, upbringing, learning and working with disabled people. One part of the thesis shows specific case from Pardubice. The case is mentioned at the end of thesis, where auxiliary school in Pardubice is presented from its establishment to the end of World War II.

Key Words

Special education, Pardubice, auxiliary school, education, learning

Obsah

Úvod	10
1. Mentální retardace.....	11
1.1. Definice mentální retardace	11
1.2. Klasifikace mentální retardace	12
2. Prvotní zmínky a vývoj péče o slabomyslné.....	14
2.1 Starověk.....	14
2.2 Středověk	15
2.3 Novověk.....	16
3. Historie prvotních vzdělání a péče o slabomyslné.....	18
3.1. Prvotní vzdělání hluchoněmých	18
3.2. Prvotní vzdělání slepých.....	19
3.3. Prvotní vzdělání mentálně retardovaných	19
3.4. Česká zemská komise pro péči o mládež v Čechách.....	19
4. Veřejné ústavy pro duševně choré	21
4.1. Ernestinum.....	21
4.2. Psychiatrické kliniky v Praze	22
4.3. Zemský ústav pro choromyslné Brno	23
4.4. Ústavy pečující o výchovu chorých a slabomyslných.....	23
4.5. Pedologický ústav.....	25
5. Vznik nových výchovných směrů.....	27
5.1. České sjezdy pro péči o slabomyslné	28
5.2. Nápravná pedagogika	29
5.3. Sociální pedagogika.....	29
5.4. Speciální pedagogika	30
6. Vznik a vývoj pomocných škol a pomocné školy v Pardubicích	32
6.1. Zákonné opatření pro slabomyslné děti.....	33
6.2. Vznik a vývoj pomocné školy v Pardubicích	34
6.2.1. První světová válka	35
6.2.2. Meziválečné období	35
6.2.3. Druhá světová válka	36
7. Fungování pomocných škol	38
7.1. Účel pomocných škol	38

7.2.	Výběr žáků.....	39
7.3.	Vyučování.....	39
7.4.	Fungování pomocné školy v Pardubicích.....	40
7.4.1.	Začátek a konec školního roku.....	40
7.4.2.	Výuka	40
7.4.3.	Péče o děti	41
7.4.4.	Akce a oslavy	42
7.5.	Sociální původ žáků a jejich zdravotní stav	42
7.6.	Testování inteligence žáků pomocné školy	49
	Závěr.....	51
	Seznam použité literatury a pramenů	52
	Internetové zdroje.....	54

Seznam tabulek a ilustrací

Tabulka 1: Charakteristika stupňů mentální retardace	12-13
Tabulka 2, 3: Povolání rodičů v I. a II. třídě 1912/1913	42-43
Tabulka 4, 5: Povolání rodičů v I. a II. třídě 1915/1916	43
Tabulka 6, 7: Povolání rodičů v I. a II. třídě 1919/1920	43-44
Tabulka 8-10: Povolání rodičů v I., II. a III. třídě 1923/1924	44-45
Tabulka 11-13: Povolání rodičů v I., II. a III. třídě 1927/1928	45-46
Tabulka 14-17: Povolání rodičů v I., II., III. a IV. třídě 1931/1932	46-47
Tabulka 18-21: Povolání rodičů v I., II., III. a IV. třídě 1935/1936	47-48
Tabulka 22-25: Povolání rodičů v I., II., III. a IV. třídě 1939/1940	48-49
Ilustrace 1: Testování inteligence v pomocné škole v Pardubicích	49

Úvod

Tématem mé bakalářské práce je vznik a vývoj speciálního školství v Čechách na příkladu Pardubic. Speciální vzdělání je v dnešním světě velice důležité, jelikož osoby s mentálním postižením jsou součástí každé společnosti. Postoj k mentálně zaostalým však nebyl vždy dobrý. Z počátku je lidé považovaly za stvoření d'ábla a upalovaly je. Doba se však změnila a lidé jim začali věnovat větší pozornost a rozhodli se je léčit, pečovat o ně, vychovávat či vzdělávat.

K tomuto tématu mě inspirovala nejen vykonaná praxe v základní škole a praktické škole Svítání, kterou jsem absolvovala v letním semestru roku 2015, ale také fakt, že jsem se od dítěte setkávala s mentálně i fyzicky postiženými. V dospívání jsem také v naší ulici mentálně postiženého chlapce hlídala.

Cílem mé práce je popis vývoje speciálního vzdělání v Čechách, ale i v Pardubicích, se zaměřením na sociální původ osob s mentálním postižením.

Práce je rozdělena do kapitol, s různým počtem podkapitol. V první kapitole vymezují pojem mentální retardace, její vznik a klasifikaci. Jsou zde také charakterizovány jednotlivé stupně mentální retardace. Druhá kapitola je zaměřena na vývoj péče o slabomyslné od starověku přes středověk až po novověk. Popisují zde jejich postavení ve společnosti a různé léčebné metody, které byly tehdy používány. Historii prvotního vzdělání a péče o slabomyslné v Čechách řeším v kapitole číslo tři. Pojednávám zde o vzdělání hluchoněmých, slepých a mentálně retardovaných osob. Čtvrtá kapitola se orientována na výchovné ústavy jako například Ernestinum a Pedologický ústav. Vznik nápravné či speciální pedagogice je pak věnována kapitola pátá. Šestá a sedmá kapitola se zabývá vznikem, vývojem a fungováním pomocných škol obecně, také jsem se zde zaměřila přímo na pomocnou školu v Pardubicích.

1. Mentální retardace

1.1. Definice mentální retardace

Mentální postižení nebo mentální retardace je trvalé snížení rozumových schopností, které vzniklo v důsledku poškození mozku nebo nedostatečnou funkcí centrální nervové soustavy. Je to stav způsobený neodstranitelnou nedostatečností nebo poškozením mozku,¹ což vede k neschopnosti dosáhnout odpovídajícího stupně intelektového vývoje. Mezi hlavní znaky mentální retardace patří nízká úroveň rozumových schopností, která se projevuje nedostatečným rozvojem myšlení, omezenou schopností učení a obtížnější adaptací v běžném životě. Postižení je vrozené a trvalé, přestože je možné zlepšování.²

K mentální retardaci může vést celá řada různorodých příčin. Při zkoumání příčin vzniku mentální retardace vystupovala vždy dvě rozdílná hlediska. Jednalo se o hledisko akceptující dědičnost a více či méně podceňovat vlivy prostředí a výchovy na vývoj člověka a hledisko zdůrazňující vliv prostředí na utváření osobnosti člověka a jeho schopností, které nezohledňovaly genetické vlivy.³ Příčiny jsou různé, avšak mezi nejčastější příčiny mentální retardace se uvádějí: následky infekcí a intoxikací (prenatální infekce, intoxikace, postnatální infekce), následky úrazů nebo fyzikálních vlivů (mechanické poškození mozku při porodu, postnatální poranění mozku nebo hypoxie), poruchy výměny látek, růstu, výživy (mozková lipoidóza, fenylketonurie, apod.), makroskopické léze mozku (degenerace, postnatální skleróza), nemoci a stavy způsobené jinými a nespecifickými prenatálními vlivy (vrozený hydrocefalus, mikrocefalie, apod.), anomálie chromozomů (Downův syndrom), nezralost, vážné duševní choroby, psychosociální deprivace (stavy se snížením intelektu vlivem velmi nepříznivých sociokulturních podmínek, jiné a nespecifické etiologie.⁴

¹ ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. Vyd. 4., přeprac. Praha: Portál, 2011. Speciální pedagogika. s. 29. ISBN 978-80-7367-889-0.

² VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: Portál, 1999. s. 146. ISBN 80-7178-214-9.

³ ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. Vyd. 4., přeprac. Praha: Portál, 2011. Speciální pedagogika. s. 42. ISBN 978-80-7367-889-0.

⁴ ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. Vyd. 4., přeprac. Praha: Portál, 2011. Speciální pedagogika. s. 42. ISBN 978-80-7367-889-0.

1.2. Klasifikace mentální retardace

Podstatným kritériem hodnocení poruchy rozumových schopností je jejich závažnost.⁵ Mentální retardace představuje výrazně sníženou úroveň inteligence, která se obvykle měří standardizovanými testy inteligence. Na její klasifikaci se užívá 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí, kterou zpracovala Světová zdravotnická organizace (WHO) v Ženevě v roce 1992, s účinností od 1. 1. 1993, kde se mentální retardace dělí do šesti základních kategorií. Na lehkou mentální retardaci (F70), středně těžkou mentální retardaci (F71), těžkou mentální retardaci (F72), hlubokou mentální retardaci (F73), jinou mentální retardaci (F78) a nespecifickou mentální retardaci (F79).⁶

Mentálně postižený je osobitý subjekt s charakteristickými osobnostními rysy. I tak se u značné části projevují určité společné znaky.

Tabulka 1: Charakteristika mentální retardace

	Lehká (IQ 50-69)	Středně těžká (IQ 35-49)	Těžká (IQ 20-34)	Hluboká (IQ nižší než 20)
Neuropsychologický vývoj	Omezený, opožděný	Omezený, výrazně opožděný	Celkově omezený	Výrazně omezený
Somatická postižení	Ojedinelá	Častá, častý výskyt epilepsie	Častá, neurologické příznaky, epilepsie	Velmi častá, neurologické příznaky, kombinované vady tělesné a smyslové
Poruchy motoriky	Opoždění motorického vývoje	Výrazné opoždění, ale postižení jsou mobilní	Časté stereotypní automatické pohyby, výrazné porušení motoriky	Většinou imobilní nebo výrazné omezení pohybu
Poruchy psychiky	Snížení aktivity psychických procesů, nerovnoměrný vývoj, funkční oslabení, převládají	Celkové omezení, nízká koncentrace pozornosti, výrazně opožděný rozvoj chápání,	Výrazně omezená úroveň všech schopností	Těžké postižení všech funkcí

⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: Portál, 1999. s. 148. ISBN 80-7178-214-9.

⁶ ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. Vyd. 4., přeprac. Praha: Portál, 2011. Speciální pedagogika. s. 37. ISBN 978-80-7367-889-0.

	konkrétní, názorné a mechanické schopnosti	opožděný rozvoj dovednosti sebeobsluhy		
Komunikace a řeč	Schopnost komunikovat většinou vytvořena, opožděný vývoj řeči, obsahová chudost, časté poruchy formální stránky řeči	Úroveň rozvoje řeči je variabilní: někteří jedinci jsou schopni sociální interakce a komunikace, verbální projev často bývá chudý, agramatický a špatně artikulovaný	Komunikace převážně nonverbální, neartikulované výkřiky, případně jednotlivá slova	Rudimentální nonverbální komunikace nebo nekomunikují vůbec
Poruchy citů a vůle	Afektivní labilita, impulzivnost, úzkostnost, zvýšená sugestibilita	Nestálost nálady, impulzivita, zkratkovité jednání	Celkové poškození afektivní sféry, časté sebepoškození	Těžké poškození afektivní sféry, potřebují stálý dohled
Možnosti vzdělávání	Na základě speciálního individuálního vzdělávacího programu	Na základě speciálních programů (pomocná škola)	Vytvoření dovedností a návyků, rehabilitační vzdělávací program	Vytvoření jednoduchých dovedností a návyků

(Švarcová 2011)

2. Prvotní zmínky a vývoj péče o slabomyslné

Již v pravěku žili lidé s nejrůznějšími druhy poškození mozku spojenými s mentální újmou.⁷ Konkrétní doklady o způsoby léčby jsou ale velice vzácné, a proto je pátrání po počátcích péče o slabomyslné složité. Zprávy o léčebných metodách jsou také velice strohé a neúplné. Trvalo mnoho let, než se veřejnost sžila s lidmi duševně chorými a věda (např. lékařská, psychologie, sociologie, pedagogika) si ujasnila jejich příčiny, vznik či léčbu této abnormality.⁸

2.1 Starověk

Se slabomyslností se setkáváme již ve starověku. Na přelomu 2. tisíciletí před naším letopočtem byla rozpoznána řada nemocí včetně duševních chorob. Starověcí lékaři se zabývali problémy lidí s rozdílnou mentální výbavou a zkoušeli je léčit. I tak si ale většina lidí myslela, že choroba je vyvolána různými démony a zlými kouzly. Nemocný člověk byl tudíž nečistý a bohové ho zavrhli.⁹ Využívali také pomoc šamanů, kteří aplikovali exorcismus a léčbu pomocí různých amuletů a talismanů. Na zdravotní či duševní abnormality však nebylo nahlíženo, tudíž byli právoplatnými členy společnosti.¹⁰

Platón poskytoval zdravotní péči tak, že bohatým a svobodným občanům patřila ta nejlepší vědecká péče a nevědecká a neodborná péče patřila chudým lidem, jelikož jsou duševně nedokonalí. Duševně choří, kteří jsou nevléčitelně nemocní se měli zahubit, jelikož se pak stát o ně nemusel starat a také to bylo považováno za jakési vysvobození pro mě samotné. Duševně či tělesně postižené děti byly v této době různými způsoby usmrcovány. Jednalo se o utopení, shození ze skály, dávání do hliněných nádob apod. Stát potřeboval zdravé jedince pro boj. Postižený jim byl na obtíž. Fyzická likvidace těchto dětí byla totiž v této době považována za správnou.¹¹

Ti, kteří měli lehké postižení a uměli se o sebe postarat sami, byli svěřeni příbuzným, aby se o ně starali a hlídali je. Nemocní se také zavírali do léčebných ústavů takzvaného Asklépia.

⁷ MUŽÁKOVÁ, Monika. Dlouhá cesta k pochopení fenoménu mentálního postižení. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. Praha: Univerzita Karlova, 2011. s. 257. ISSN 1211-2720.

⁸ ZEMAN, Josef. *Dějiny péče o slabomyslné*. Praha: Spolek pro péči o slabomyslné, 1939. s. 3. Knihovna úchylné mládeže; sv. 21.

⁹ MUŽÁKOVÁ, Monika. Dlouhá cesta k pochopení fenoménu mentálního postižení. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. Praha: Univerzita Karlova, 2011. s. 257. ISSN 1211-2720

¹⁰ MÜHLPACHR, Pavel. *Vývoj ústavní péče: (filosoficko-historický pohled)*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. s. 9. ISBN 80-210-2512-3.

¹¹ MÜHLPACHR, Pavel. *Vývoj ústavní péče: (filosoficko-historický pohled)*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. s. 10. ISBN 80-210-2512-3.

V této době se také zakládali soukromé kliniky, kde lékaři s pomocníky po nějakou dobu pečovali o nemocné.¹²

Z vědeckého hlediska právě antické lékařství hraje klíčovou roli při rozlišení člověka na psychický a somatický aspekt. Nejslavnějším lékařem této doby byl Hippokrates,¹³ který dal základ lékařství při zkoumání lidského těla, zdraví a nemoci. V hippokratově lékařské škole zpracovali učení o čtyřech tělních tekutinách – krvi, hlenu, žluté a černé žluči, které se vytváří v srdci, mozku, játrech a slezině. Nerovnováha pak zapříčinila tělesnou nebo psychickou nemoc. Říkalo se, že postižený člověk má mozek vlhký s přebytkem hlenu či žluči.¹⁴ O slabomyslnosti hovoří i Galenos Claudius,¹⁵ který léčil Marka Aurelia a jeho slabomyslného syna a rozeznával vrozenou a získanou slabomyslnost. Napsal i několik prací na téma hygiena a duševní choroby.¹⁶

2.2 Středověk

Zánik Římské říše má mnoho faktorů, například zánik otroctví, mnoho nemocí, epidemie, rozklad antické cti atd. Vznikla tak nová středověká společnost, která z antiky převzala vzdělanost, právo a víru v Krista. Vzniklo nové náboženství s osobním vztahem k Bohu a to křesťanství. Po vzrůstající moci římského papeže se klášter stal střediskem nejen duchovní, ale i vzdělávací a ekonomickou institucí. Při jednotlivých křesťanských kláštřích vznikaly nemocniční zařízení, kterým se říkalo hospitaly. Ty poskytovaly pouze azyl a péči jako projev solidarity a charity, aby chránili společnost.¹⁷ První zmínka o hospitalech u nás existuje z 11. století v Olomouci.¹⁸ Zavádí se také takzvaná klášterní medicína. Ta se soustřeďuje na mnichy a jejich jednotlivé řády, které zakládaly při kláštřích útulky neboli hospice. Byly určeny pro chudé, zmrzačené, staré, slepé, sirotky, postižené a civilní sestry jim poskytovaly charitativní pomoc v základních potřebách.¹⁹

¹² MÜHLPACHR, Pavel. *Vývoj ústavní péče: (filosoficko-historický pohled)*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. s 10. ISBN 80-210-2512-3.

¹³ Hippokratek (kol. 460 př. n. l. – kolem 380 a 370 př. n. l.)

¹⁴ MUŽÁKOVÁ, Monika. Dlouhá cesta k pochopení fenoménu mentálního postižení. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. Praha: Univerzita Karlova, 2011. s. 258. ISSN 1211-2720

¹⁵ Galenos Claudius (130-200 po Kr.)

¹⁶ ZEMAN, Josef. *Dějiny péče o slabomyslné*. Praha: Spolek pro péči o slabomyslné, 1939. s. 3. Knihovna úchylné mládeže; sv. 21.

¹⁷ MÜHLPACHR, Pavel. *Vývoj ústavní péče: (filosoficko-historický pohled)*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. s 12. ISBN 80-210-2512-3.

¹⁸ MÜHLPACHR, Pavel. *Vývoj ústavní péče: (filosoficko-historický pohled)*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. s 27. ISBN 80-210-2512-3.

¹⁹ MUŽÁKOVÁ, Monika. Dlouhá cesta k pochopení fenoménu mentálního postižení. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. Praha: Univerzita Karlova, 2011. s. 259. ISSN 1211-2720

V období středověku se medicinský vývoj zastavil. Křesťanská víra totiž neuznávala a trestala jakýkoliv pokus týkající se zkoumání lidského boha. Lidové léčitelství bylo považováno za čarodějnictví. Ve středověku bylo za léčení považováno modlení i náboženské poutě. Postižený člověk byl v některých oblastech považován za dílo boží a jinde za dílo ďáblovo. Ve většině případů u církve převládala démonologická teorie, že slabomyslný byl posedlý ďáblem. Jelikož církevní obřady na vyhnání ďábla z těla moc nefungovaly, bylo nutno nemocného upálit či jinak fyzicky zlikvidovat.²⁰

V roce 1074 jsou první zmínky o hromadném opatření pro slabomyslné. Dvanáct „kretěnu“ bylo umístěno v Admontském klášteře.²¹

2.3 Novověk

V novověku vznikl nový myšlenkový proud, humanismus. Do popředí se opět dostává člověk a jeho bytí na světě. Začala se znovu po mnoha staletích provádět medicínská práce, a proto největším vkladem renesanční medicíny byly anatomické objevy. Lékař Philippus Theophrastus Bombastus von Hohenheim²² zvaný Paracelsus se domníval, že duševní nemoc nemá nic společného s nadpřirozenými silami, ale jsou způsobeny citovým traumatem.²³

Vyskytují se tak první myslitelé, kteří mají zájem léčit, pečovat a dokonce i vzdělávat slabomyslné. Roku 1543 napsal Petr Jordan knihu Laienbuch, kde popisuje, jak učit děti nedostatečného rozumu. Martin Luther, náboženský reformátor, měl však odlišný názor. Tvrdil, že slabomyslný je zplozenec ďábla a měl by umřít. I přes tato tvrzení se mu přiznává titul reformátor školství.²⁴

Nové poznatky včetně členění duševních vad byly spatřeny v díle od basilejského lékaře Felixe Plattera.²⁵ Pravděpodobně jako první popsal čtyři odlišné druhy duševních anomálií. Jedná se o imbecilitu neboli slabomyslnost, choromyslnost, zádumčivost a znavenost. Imbecilitu rozděluje podle druhu a hloubky postižení na idiocii, imbecilitu a slaboduchost. Černoušek ve své knize *Šílenství v zrcadle dějin* popisuje Platterův pokus o utřídění duševní

²⁰ MUŽÁKOVÁ, Monika. Dlouhá cesta k pochopení fenoménu mentálního postižení. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. Praha: Univerzita Karlova, 2011. s. 260. ISSN 1211-2720

²¹ ZEMAN, Josef. *Dějiny péče o slabomyslné*. Praha: Spolek pro péči o slabomyslné, 1939. s. 3. Knihovna úchylné mládeže; sv. 21.

²² Philippus Theophrastus Bombastus (1493–1541) alchymista, lékař

²³ MUŽÁKOVÁ, Monika. Dlouhá cesta k pochopení fenoménu mentálního postižení. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. Praha: Univerzita Karlova, 2011.s. 260. ISSN 1211-2720.

²⁴ ZEMAN, Josef. *Dějiny péče o slabomyslné*. Praha: Spolek pro péči o slabomyslné, 1939. s. 4. Knihovna úchylné mládeže; sv. 21.

²⁵ Felix Platter (1536-1614) lékař

nemoci jako první skutečně systematickou klasifikaci. Opírá se nejen o hluboké pozorování a převzaté tradiční názory, ale také o myšlenkově ukázněný srovnávací přístup. Platter dokázal oddělit šílenství a mentální retardaci. Trvalo však dalších patnáct století, než začalo rozlišení těchto dvou odlišných typů zdravotního omezení platit jako systémová diferenciaci, které se dnes označuje jako choromyslnost a slabomyslnost.²⁶

V rozvoji duševního zdraví měl velký význam i Jan Amos Komenský, který prohlašoval, že onemocnět může jak lidské tělo, tak i duch a duše. Nemoci duše rozumí zejména zapomenutí mravnosti náboženské, zoufalství, tíseň svědomí, úzkost a deprese člověka, jenž ztratil oporu ve filozofickém názoru.²⁷ Pronášel mnoho pedagogických zásad a mezi ně patří i ta, že v každém člověku jsou jisté možnosti, které by se měli zachytit a rozvíjet, a to i u slabomyslného. Komenský rozděloval děti do šesti stupňů nadání. 1. děti vtipné, chtivé a povolné, 2. děti vtipné, povolné a váhavé, 3. děti vtipné, ale svémyslné, 4. děti povolné, chtivé, ale tupé, 5. děti hloupé a nechtivé, 6. děti hloupé a vzpurné. V díle „Velká didaktika“ Komenský žádá, aby se všechny děti bez rozdílů učily. I spisovatel Daniel Defoe, autor Robinsona Crusoe, se zasazoval v pomoci a sociálním opatření pro slabomyslné. Navrhoval a dokonce sám vypracoval plány na to, aby vláda zřídila ústav pro slabomyslné.²⁸

Jméno francouzského lékaře a psychiatra Philippa Pinela²⁹ je také jedno z důležitých. Zabýval se studiem a klasifikací duševních nemocí. Ve své knize o klasifikaci duševních chorob rozlišuje melancholii, mánii s delíriem a bez deliria, ale také demenci a idiocii. Začal rozlišovat choromyslnost a slabomyslnost jako dvě různé kategorie. Úspěch Pinela je spojen s humanizací péče o choromyslné. Také Pinelův žák, psychiatr Dominik Esquirola se pokoušel o systematiku psychóz a pátral po příčinách slabomyslnosti a šílenství. Napsal pojednání o idiotismu, v němž by měli slabomyslní vykonávat fyzickou práci. Patřil také mezi reformátory v péči o slabomyslné.³⁰

²⁶ MUŽÁKOVÁ, Monika. Dlouhá cesta k pochopení fenoménu mentálního postižení. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. Praha: Univerzita Karlova, 2011. s. 260. ISSN 1211-2720.

²⁷ MÜHLPACHR, Pavel. *Vývoj ústavní péče: (filosoficko-historický pohled)*. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2001. s. 29. ISBN 80-210-2512-3.

²⁸ ZEMAN, Josef. *Dějiny péče o slabomyslné*. Praha: Spolek pro péči o slabomyslné, 1939. s. 6. Knihovna úchylné mládeže; sv. 21

²⁹ Philipp Pinela (1745-1826) lékař, zakladatel psychiatrie

³⁰ MUŽÁKOVÁ, Monika. Dlouhá cesta k pochopení fenoménu mentálního postižení. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. Praha: Univerzita Karlova, 2011. s. 263. ISSN 1211-2720.

3. Historie prvotních vzdělání a péče o slabomyslné

Jak už sem zmiňovala, prvotní zmínku o speciální pedagogice nalezneme již u Jana Amose Komenského.³¹ Mezi Komenským a pedagogy, kteří uvažovali v jeho intencích a zároveň to i praktikovali je časový předěl.³² Bylo nutno ještě učinit mnoho kroků v různých oblastech poznání. Sociální a poznávací mnohovrstevnost celého problému způsobovala, že mezi řešitele se řadili nejen pedagogové, ale i lidé, pro které pedagogika nebyla hlavním směrem zájmu.³³ Byly to osobnosti s širokým vzdělanostním zázemím a humánním cítěním, díky nimž se vytvořila jádra prvních odborných ústavů na podporu zdravotně postižených.

3.1. Prvotní vzdělání hluchoněmých

První vážné snahy o vzdělání postižených byly zaměřené na osoby neslyšící a němé. Setkáváme se s nimi již v 18. století. První ústav pro hluchoněmé byl založen 7. prosince roku 1786 v Praze.³⁴ V den otevření měl ústav šest chovanců, tři chlapce a tři dívky ve věkovém rozpětí od osmi do třiceti šesti let. O sto let později bylo v ústavu ubytovaných 133 chovanců a 23 jich ještě docházelo na výuku. Za optimální věk pro přijetí do ústavu se považovalo rozpětí mezi 8-10 lety s doporučením šest až osm let pobytu.³⁵ První ředitel byl Karel Berger³⁶, který vzdělával žáky pomocí prstové abecedy. Během 19. století zde působilo mnoho iniciativních učitelů, kteří se snažili držet krok s trendy ve vzdělání a výchově hluchoněmých. K nejvýznamnějším z nich patří Johann Mücke,³⁷ dlouholetý ředitel ústavu a učitel náboženství. Ačkoliv mluvil německy, naučil se česky a od roku 1833 zavedl výuku hluchoněmých i v českém jazyce.³⁸ Dalším významným ředitelem se stal roku 1841 Václav Frost,³⁹ který vymyslel a zavedl tzv. pražskou metodu vzdělávání neslyšících. Jedná se o dvojazyčnou metodu vyučování, kdy se v některých předmětech vyučuje ve znakovém jazyce bez mluvení a

³¹ Jan Amos Komenský (1592-1670) jeden z největších českých myslitelů, filozof, spisovatel, pedagog

³² TITZL, Boris. Tradice, kořeny a vznik české speciální pedagogiky. *Speciální pedagogika*, 2000, roč. 10, č. 2. s. 92. ISSN 1211-2720.

³³ TITZL, Boris. Tradice, kořeny a vznik české speciální pedagogiky. *Speciální pedagogika*, 2000, roč. 10, č. 2. s. 93. ISSN 1211-2720.

³⁴ HRUBÝ, Jaroslav. Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu 1. díl. 1. vyd. Praha, Federace rodičů a přátel sluchově postižených 1997. s. 66

³⁵ PIORECKÁ, Kateřina, ed. *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 21. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 8.-10. března 2001*. 1. vyd. Praha: KLP, 2002. s. 68. ISBN 80-85917-88-2.

³⁶ Karel Berger (1743-1806) kněz, ředitel a učitel v ústavu pro hluchoněmé v Praze

³⁷ Johann Mücke (1770-1841) ředitel a učitel v ústavu pro hluchoněmé v Praze

³⁸ PIORECKÁ, Kateřina, ed. *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 21. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 8.-10. března 2001*. 1. vyd. Praha: KLP, 2002. s. 70. ISBN 80-85917-88-2.

³⁹ Václav Frost (1814-1865) pedagog a průkopník „bilingvální výuky neslyšících“

v jiných se mluví bez ukazování. Kvůli styku s lidmi, kteří slyší, je třeba, aby byl hluchoněmý učen i pomocí orální metody. Forst tak předběhl svou dobu o víc jak sto let.⁴⁰ Z iniciativy katolických biskupů byly v druhé polovině 19. století v Čechách založeny další tři ústavy pro hluchoněmé. V Litoměřicích, pro zhruba 30 chovanců, s výukou pouze německy v roce 1858. Biskup Valerián Jirsík otevřel v roce 1871 v Českých Budějovicích ústav pro 85 chovanců s výukou německou i českou. V Hradci Králové roku 1881 vznikla utrakvistická instituce pro 85 chovanců. Všechny ústavy byly soukromé a odkázané na sponzory a dary.⁴¹

3.2. Prvotní vzdělání slepých

Pro slepé děti byl roku 1807 zřízen „Soukromý ústav pro vychovávání a léčení chudých slepých dětí a na oči chorých v Praze“. Byl to první výchovný ústav pro nevidomé ve střední Evropě. O založení se postaral univerzitní profesor, filolog, filantrop, pedagog Alois Klar.⁴² Roku 1832 založil Klar nový Ústav pro zaopatřování a zaměstnání dospělých slepců. Budova byla postavena až po Klarově smrti jeho synem Pavlem Aloisem Klarem.⁴³

3.3. Prvotní vzdělání mentálně retardovaných

Karel Slavoj Amerling⁴⁴ byl velkou osobností v české pedagogice už jen tím, že byl povoláním lékař. Byl přesvědčen o potřebě vzdělávat i v těch nejnižších vrstvách společnosti a proto přednášel, pořádal kurzy pro učedníky, ženy, zřizoval nové druhy škol – průmyslovou školu, založil učitelské porady, aj.⁴⁵ Jeho názor na výchovu slabomyslných je, že má větší smysl učit porozumění věcem a situacím pro jejich vlastní život.⁴⁶

3.4. Česká zemská komise pro péči o mládež v Čechách

Tato komise byla založena 16. května 1908 za účelem vykonávat sociální péči u mládeže, která je ohrožena tělesně, rozumově nebo mravně. Důvodem byl nedostačující stav veřejné i dobrovolné péče o mládež odkázanou na veřejnou ochranu a pomoc, jelikož veřejná péče o tuto mládež byla u nás zajišťována jednotlivými obcemi, které na tento úkol neměly potřebné schopnosti či finance. Bylo potřeba probudit a prohloubit všeobecný zájem, jak u veřejných

⁴⁰ HRUBÝ, Jaroslav. Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu 1. díl. 1. vyd. Praha, Federace rochů a přátel sluchovépostižených 1997. s. 68

⁴¹ PIORECKÁ, Kateřina, ed. *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 21. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 8.-10. března 2001*. 1. vyd. Praha: KLP, 2002. s. 70. ISBN 80-85917-88-2.

⁴² Alois Klar (1763-1833) pedagog, filantrop, filolog

⁴³ Pavel Alois Klar (1801-1860) po smrti otce převzal vedení ústavu pro vychovávání a léčení chudých slepých dětí a na oči chorých v Praze

⁴⁴ Karel Slavoj Amerling (1807-1884) český pedagog, lékař a filozof

⁴⁵ ZEMAN, Josef. *Črty z pedopatologie*. Praha: Dědictví Komenského, 1928. s. 70.

⁴⁶ TITZL, Boris. Tradice, kořeny a vznik české speciální pedagogiky. *Speciální pedagogika*, 2000, roč. 10, č. 2. s. 94. ISSN 1211-2720

činitelů, tak i u širší populace. Tato instituce neměla být jen ústředím veškeré dobrovolné péče, jejím úkolem bylo usnadnit spolupráci s veřejnými orgány. Založením správního výboru České zemské komise pro péči o mládež v Čechách získala tato organizace polooficiální charakter.⁴⁷

Ta sloužila nejen k potřebám dobrovolné péče, ale i veřejné, která umožňuje účelnou a doplňující se součinnost obou těchto činitelů v ochraně mládeže. Bylo nutné ve všech okresech zřídit vhodné organizace, které by měly na starost péči o mládež. Než se tak stalo, bylo nutné vyřešit, kdo tyto organizace bude řídit. Uvažovalo se, zda to bude v rukách okresních výborů nebo zda se zřídí zvláštní organizace spolkové. Přednost byla dána útvaru spolkovému, protože zemská komise byla taktéž korporací spolkovou a tím by se umožnila co nejširší součinnost občanů v ochraně mládeže. Byly vypracovány spolkové osnovy *Okresních péčí o mládež*, podle kterých byla instituce sdružením veškerého snažení na ochranu mládeže v okrese. Tato osnova byla zemským výborem schválena roku 1909. Ta pak byla rozeslána všem okresním výborům a soudům s žádostí, aby se dle ní v obvodech zřídily Okresní komise pro péči o mládež.⁴⁸

Roku 1921 byly Ministerstvem sociální péče upraveny stanovky Okresních komisí, z důvodů jednotlivosti, přejmenované na „*Okresní péče o mládež*“. Okresní péče o mládež má dle zákona na starost péči o mládež v okrese, takže i mládež úchylnou a všechny organizace dobrovolné sociální péče. Jejich práce je především preventivní, což znamená, že se snaží zabránit příčinám, které dávají podnět vzniku tělesným či duševním vadám.⁴⁹ Pakliže určité vady už vznikly, snaží se je represivní péčí napravit nebo alespoň zmírnit a učinit děti alespoň částečně schopnými výdělečné práce. Jedno ze zařízení preventivní péče je i represivní péče o mládež úchylnou. Jejich úkolem je léčit, vychovávat a cvičit tyto děti pro životní povolání. Pobyt v ústavu je pouze přechodným opatřením.⁵⁰

⁴⁷ ČESKÁ ZEMSKÁ KOMISE PRO PÉČI O MLÁDEŽ. *Čtvrtstoletí práce na ochranu české mládeže: 1908-1933*. V Praze: Česká zemská komise pro péči o mládež v Čechách, 1933. s. 5.

⁴⁸ ČESKÁ ZEMSKÁ KOMISE PRO PÉČI O MLÁDEŽ. *Čtvrtstoletí práce na ochranu české mládeže: 1908-1933*. V Praze: Česká zemská komise pro péči o mládež v Čechách, 1933. s. 6.

⁴⁹ ČESKÁ ZEMSKÁ KOMISE PRO PÉČI O MLÁDEŽ. *Čtvrtstoletí práce na ochranu české mládeže: 1908-1933*. V Praze: Česká zemská komise pro péči o mládež v Čechách, 1933. s. 7.

⁵⁰ BENEŠ, Karel, Václav BEKR a Oldřich KOREJS. *Péče o duševně úchylné a pomocné školství*. V Praze: Spolek pro péči o slabomyslné, 1941 s. 42-44. Knihovna úchylné mládeže; sv. 25.

4. Veřejné ústavy pro duševně choré

4.1. Ernestinum

V roce 1871 vznikl v Praze spolek Jednota dam sv. Anny, který zřídil ústav pro slabomyslné pod záštitou Karla Slavoje Amerlinga. Ústav pro slabomyslné později však znám pod jménem „Ernestinum“⁵¹ působil zprve v Praze v Kateřinské ulici č. 5, později, roku 1872 se přestěhoval na Hradčany. Založení tohoto ústavu bylo velice pokrokové, jelikož do té doby se slabomyslné děti ponechávaly svému osudu bez snahy o jejich vzdělání či přípravu na život. Amerling usiloval, aby někteří z jeho chovanců mohli opět fungovat ve společnosti.⁵²

Výuka zde byla maximálně názorná a zábavná, aby nezatěžovala paměť chovanců. Vyučovalo se ve čtyřech oddílech. 1. v malé školce pro nejmenší, kteří si převážně hráli, 2. v přípravce, kde se žáci připravovali na školní vyučování, 3. ve škole podle moderních zásad léčebného vychovatelství, 4. pokračovací škola pro chovance, kteří překročili věk pro povinnou školní docházku. Učivo bylo rozděleno do denní, týdenní, roční a sekundární školy a výuka trvala vždy hodinu denně. Ve škole denní se žáci učí poznávat a rozlišovat den a noc, čtyři roční období, hodiny, i to co se děje v jednotlivých měsících v jejich domě. V týdenní škole se žáci učí poznávat sedm dní v týdnu, a co se v těch dnech dělá. Ve škole roční žáci studují dvanáct měsíců, čtvero roční období a činnosti, které se v jednotlivých měsících dělají. V poslední sekundární škole se žáci vzdělávají ve fázích života od narození do dospělosti. Dále se zde žáci měli hudební výchovu, náboženskou výuku, domácí práce, výuku mužských řemesel jako například pletení košíků, vázání kartáčů, opravy hraček a také ženské ruční práce jako například pletení punčoch, háčkování apod.⁵³

Od roku 1871-1883 v ústavu pobývalo přibližně 166 chovanců. Ročně se v ústavu nacházelo padesát až šedesát jedinců. Někteří dosáhli takové způsobilosti, že se mohli vrátit ke svým rodinám jako výpomoc. Amerling ve své knize *Ernestinum* podotknul, že výsledky ústavu by mohly být příznivější, kdyby ústav dostal veřejné uznání a podporu od státu.⁵⁴

⁵¹ Jméno Ernestinum bylo přijato na počest kněžky a mecenášky Ernestiny Auerspergové

⁵² VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách: vybrané přednášky k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. s. 43-44. ISBN 80-7041-007-8

⁵³ AMERLING, Karel. *Ernestinum: Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny v Praze: stav po 12 letech trvání (1871-1883)*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998. Studia paedagogica. s. 40-61. ISBN 80-86039-44-7.

⁵⁴ AMERLING, Karel. *Ernestinum: Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny v Praze: stav po 12 letech trvání (1871-1883)*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998. Studia paedagogica. s. 9. ISBN 80-86039-44-7.

Po Amerlingově smrti roku 1884 se o slabomyslné v Ernestinu stará jeho žena a synovec. Roku 1902 přejímá vedení Karel Herfort, který dle ústavů v zahraničí ústav zreformoval a zavedl cviky sebeobsluhy, nápravný tělocvik, ruční práce, osobní výkazy, chorobopisy a konal predometrická šetření. Jelikož byl lékařem i učitelem, viděl nutnost zainteresovat učitele i lékaře pro studium slabomyslných.⁵⁵

4.2. Psychiatrické kliniky v Praze

Pro péči o duševně choré je důležitý rok 1783, kde dne 19. března poručil císař Josef II⁵⁶ zřídit oddělení pro duševně choré kněze při nemocnici Milosrdných bratří v Praze. Další velice důležitý rok je 1790, kdy byl zahájen provoz Všeobecné nemocnice na Karlově náměstí v Praze.⁵⁷ Zároveň se všeobecnou nemocnicí zahájil svou činnost i blázinec (Tollhaus),⁵⁸ ten stál v těsné blízkosti nemocnice a sloužil spíš k uzavření pacientů než k jejich léčení.⁵⁹ Tento název se brzy stal předmětem kritiky a proto na začátku 19. století byl nahrazen méně urážlivým názvem – ústav či dům choromyslných. Stavba tohoto druhu byla v Česku symbolem nového pohledu na psychicky nemocné lidi. Příjem nemocných a úhrada pobytu byla podobná jako ve všeobecné nemocnici. Pacienti mohli být do ústavu přijati inkognito, ale museli mít písemné potvrzení od magistrátu či soudu, že zde budou umístěni s jejich vědomím.⁶⁰

Kolem roku 1820 se začalo řešit zřízení nového a většího ústavu pro choromyslné. Roku 1826 byl zakoupen augustiánský klášter u sv. Kateřiny. Zde byla přemístěna většina pacientů z přeplněného pavilonu všeobecné nemocnice. Kapacita ústavu byla přibližně 260 nemocných. V ústavu pracovali odborní lékaři, kteří v rámci pracovní terapie zřídili různé dílny. Ani takovéto rozšíření ústavu nestačilo vzrůstajícímu počtu pacientů a proto byl roku 1844 postaven takzvaný Nový dům. Kapacita ústavu se novostavbou měla zdvojnásobit. Bylo to vymyšlené tak, že ve staré budově byli umístěni chronici a v té nové pacienti s nadějí na zlepšení či vyléčení.⁶¹ Pražský ústav se stal nejmodernějším, co se zařízení a léčebných metod týká, i největším v monarchii.

⁵⁵ZEMAN, Josef. *Črty z pedopatologie*. Praha: Dědictví Komenského, 1928. s. 73-74.

⁵⁶Josef II (1741-1790) císař Svaté říše římské a král uherský a český

⁵⁷Historie Psychiatrické kliniky 1. LF UK a VFN - Psychiatrická klinika 1. LF UK a VFN. *Psychiatrická klinika 1. LF UK a VFN* [online]. Dostupné z: <http://psychiatrie.lf1.cuni.cz/historie-psychiatricke-kliniky-1-lf-uk-a-vfn>

⁵⁸SVOBODNÝ, Petr a Ludmila HLAVÁČKOVÁ. *Pražské špitály a nemocnice*. Praha, 1999. Knižnice Dějin a současnosti. s. 61. ISBN 80-7106-315-0

⁵⁹HALÍŘOVÁ, Martina. *Sociální patologie a ochrana dětství v Čechách od dob osvícenství do roku 1914: disciplinace jako součást ochrany dětství*. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2012. s. 115. ISBN 9788073954864.

⁶⁰SVOBODNÝ, Petr a Ludmila HLAVÁČKOVÁ. *Pražské špitály a nemocnice*. Praha, 1999. Knižnice Dějin a současnosti. s. 61. ISBN 80-7106-315-0.

⁶¹SVOBODNÝ, Petr a Ludmila HLAVÁČKOVÁ. *Pražské špitály a nemocnice*. Praha, 1999. Knižnice Dějin a současnosti. s. 83 ISBN 80-7106-315-0.

4.3. Zemský ústav pro choromyslné Brno

Císařem Josefem II. bylo nařízeno roku 1785 zřídit samostatné oddělení pro šestnáct duševně chorých v budově bývalého dominikánského kláštera u sv. Anny v Brně. Každý nemocný měl svůj vlastní pokoj a musely se dodržovat důkladné zdravotně hygienické opatření. I přes to, že toto psychiatrické oddělení bylo provizorní, stalo se základem další lůžkové psychiatrické péče v Brně. Za zakladatele moderní psychiatrické péče v Brně je považován Josef Ignác Čermák. Roku 1855 se stal primářem oddělení pro duševně choré v Zemské nemocnici u sv. Anny.⁶² Moderní léčebné metody a ošetřování duševně nemocných se v budovách zmiňované nemocnice nedaly realizovat a proto se Čermák zaměřil na vybudování nového ústavu. Zemský ústav pro choromyslné v Brně-Černovicích byl slavnostně otevřen roku 1863.⁶³ Toho roku zde bylo přijato 228 pacientů a o dva roky později se počet zvýšil na 322. Šlo o dobročinný ústav k léčení léčitelných, přechovávání neléčitelných a škodlivých duševně nemocných. Čermák také vypracoval domácí řád, který platí doposud. Jedná se o organizační směrnice, týkající se provozu psychiatrického lůžkového zařízení a také o etiku v léčebnách jako například: vlídné zacházení s nemocnými, familiární chování, tykání apod.⁶⁴

4.4. Ústavy pečující o výchovu chorých a slabomyslných

V druhé polovině 19. století v Čechách existovaly azylová zařízení či útulky, kde byly chovanci bezplatně přijímáni a vzděláváni. Propagátorkou takových zařízení byla Marie Červinková-Riegrová,⁶⁵ která roku 1887 vydala spis *Ochrana chudé a opuštěné mládeže*. V charitativní oblasti uskutečnila několik veřejných přednášek, jako například *Noviciát práce a ochrana pracující mládeže*, *O nalezených v Čechách*, *O probuzení filantropických snah tiskem*.⁶⁶

Ústavy pro tělesně postižené osoby, ve kterých jedinci léčili, vzdělávali a připravovali pro povolání se v Čechách objevují pozdě. V Německu taková instituce vznikla už v roce 1832 v Mnichově a v Dánsku roku 1872 v Kodani. Až roku 1900 byl v Rakouském Lanzedorfu otevřen Elisabeth-Asyl s vyučováním v rozsahu nižší školy obecné.⁶⁷ První ústavy s moderně

⁶² MÜHLPACHR, Pavel. *Vývoj ústavní péče: (filosoficko-historický pohled)*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. s. 29-30. ISBN 80-210-2512-3.

⁶³ *Česká a slovenská psychiatrie: časopis Psychiatrické společnosti*. Praha: Česká lékařská společnost J.E. Purkyně, 1995. s. 232. ISSN 1212-0383.

⁶⁴ MÜHLPACHR, Pavel. *Vývoj ústavní péče: (filosoficko-historický pohled)*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. s. 30. ISBN 80-210-2512-3.

⁶⁵ Marie Červinková-Riegrová (1854-1895) česká spisovatelka a filantropka

⁶⁶ *Zlatá Praha: obrázkový týdeník pro zábavu a poučení*. V Praze: J. Otto. 1895, č. 11. s. 130. ISSN: 1801-2493

⁶⁷ TITZL, Boris. *Péče o tělesně postižené dítě: sborník 70. výročí založení Jedličkova ústavu*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1985. s. 13

pojatou péčí o postižené vznikly u nás až ve 20. století, jelikož začátek tohoto století patřil mezi nejpłodnější a nejzajímavější období pedagogického výzkumu.

Ústav pro epileptiky v Praze VIII. takzvané „Valentinum“ byl založen roku 1907. Tento útulek je převážně pro dívky a ženy. Je určen pro dívky od čtrnácti let. Kapacita ústavu je 45 míst. Chovankyně jsou zaměstnávány domácími pracemi, vyšíváním, zemědělskými pracemi na zahradě apod.⁶⁸ Roku 1908 byl ve Štrossově ulici v Pardubicích zřízen městský chorobinec a chudobinec,⁶⁹ jenž byl považován za význačný dům svého druhu v Čechách. O chovance se staraly řeholnice.⁷⁰

Chlapecká výchovna v Hradci Králové vychovávala lehce slabomyslné hochy. Ústav byl založen roku 1910 Českou zemskou komisí a je zařízen pro čtyřicet chovanců. Byly zde přijímáni chovanci od sedmi do čtrnácti let. Měla dvě třídy pomocné, pokračovací školu, dílnu obuvnickou, krejčovskou, truhlářskou a zahradnickou.⁷¹ Noví chovanci byli přijímáni celoročně, musí za ně však být zapláceno. Ústav si nemohl dovolit nepřijímat chovance zcela bezplatně. Chlapecká výchovna slouží i jako poradna pro výchovu úchylných dětí.⁷²

Kongregace sester Dominikánek otevřely roku 1913 ústav v Brně, kde byly tři třídy chlapecké a roku 1918 ústav s trojtřídní pomocnou školou pouze pro dívky od šesti do osmnácti let. Řád sester Boží lásky v Opavě otevřela roku 1919 oddělení pro slabomyslnou mládež a mělo tři pomocné třídy německé a dílnu kartáčnickou, obuvnickou a košíkářskou. Pobývala zde mládež od tří do osmnácti let. O rok později řád Neposkvrněné početí Panny Marie založil výchovný ústav s oddělením pro slabomyslnou mládež od pěti do dvaceti čtyř let ve Šternberku. Roku 1923 vznikl ústav pro slabomyslné děti v Opařanech. Byly zde dvě třídy mateřské školy, pětitřídní škola pomocná a dílna truhlářská, klempířská, pekařská, krejčovská, obuvnická, zahradnictví a hospodářství. Ve Slatiňanech byl roku 1927 zřízen ústav pro nejtěžší případy slabomyslnosti.⁷³

Nejrozsáhlejší sociální zabezpečení pro nevléčitelně nemocné bylo roku 1932 postaveno v Praze Krči. Krom dětské ozdravovny a zotavovny zde byl i chorobinec pro chudé,

⁶⁸ BENEŠ, Karel, Václav BEKR a Oldřich KOREJS. *Péče o duševně úchylné a pomocné školství*. V Praze: Spolek pro péči o slabomyslné, 1941. s 60. Knihovna úchylné mládeže; sv. 25.

⁶⁹ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem*. Pardubice, 1923. s. 269

⁷⁰ *Parpedie* [online]. Dostupné z: <http://www.parpedie.cz/cti-zaznam.php?id=Chorobinec>

⁷¹ ZEMAN, Josef. *Dějiny péče o slabomyslné*. Praha: Spolek pro péči o slabomyslné, 1939. s. 27. Knihovna úchylné mládeže; sv. 21.

⁷² BENEŠ, Karel, Václav BEKR a Oldřich KOREJS. *Péče o duševně úchylné a pomocné školství*. V Praze: Spolek pro péči o slabomyslné, 1941. s 57. Knihovna úchylné mládeže; sv. 25.

⁷³ ZEMAN, Josef. *Dějiny péče o slabomyslné*. Praha: Spolek pro péči o slabomyslné, 1939. s. 27-29. Knihovna úchylné mládeže; sv. 21.

slabomyslné a epileptické děti. Mládež zde byla i vzdělávána, a to v normálních i pomocných třídách. Pro osoby od 15-50 let, které trpěli těžší formou slabomyslnosti, klidné formy choromyslnosti či jinou chorobou bylo zavedeno pracovní oddělení, kde pracovali na zahradě, uklízeli a další nezbytné práce.⁷⁴

4.5. Pedologický ústav

První český ústav se jmenoval *Pedologický ústav hlavního města Prahy* a byl založen roku 1910. O vzniku a jeho existenci však není archivní pozůstalost, a tak se o jeho činnosti dovídáme pouze z příspěvků ústavního periodika *Rozpravy Pedologického ústavu hlavního města Prahy*.⁷⁵

Ústav založil Jan Dolenský⁷⁶ s lékařem a antropologem profesorem doktorem Jindřichem Matiegkou⁷⁷ a filozofem, psychologem a pedagogem profesorem doktorem Františkem Čádou. Rozhodnutí o jeho zřízení bylo učiněno usnesením městské rady Prahy, dne 15. února 1910. Ústav byl založen s cílem vědeckého studia tělesného a duševního stavu dětí a mládeže. Čáda se zaměřil na studium psychologie žáků, Matiegka zase na somatické šetření žáků. Ve školním roce 1913-1914 přispěl k výzkumu Karel Herfort⁷⁸ pedagog a lékař, který společně s Dolenským a Cyrilem Stejskalem⁷⁹ vysokoškolským docentem pedagogiky, psychologie a expertem komise pro reformu střední školy při Ministerstvu školství a národní osvěty vyšetřovali slabomyslné chovance *Ernestina – Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny v Praze*.⁸⁰

První období výzkumného ústavu završuje první světová válka, jelikož ve válečných letech byla činnost téměř zastavena. Po konci války a vzniku samostatného Československa umírá František Čáda a ředitelem ústavu se stal Karel Herfort. Pedologický ústav hlavního města Prahy byl roku 1918 přejmenován na *Ústav pro výzkum dítěte a dorůstající mládeže v Praze*.⁸¹ Po převratu se ústavu ujalo ministerstvo školství a národní osvěty, zdravotní a sociální péče.⁸²

⁷⁴ ZEMAN, Josef. *Dějiny péče o slabomyslné*. Praha: Spolek pro péči o slabomyslné, 1939. s. 28. Knihovna úchylné mládeže; sv. 21.

⁷⁵ VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách: vybrané přednášky k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. s. 50. ISBN 80-7041-007-8

⁷⁶ Jan Dolenský (1859-1933) český učitel, překladatel a ředitel chlapecké měšťanské a obecné školy v Praze

⁷⁷ Jindřich Matiegka (1862-1941) lékař, antropolog, profesor a rektor Univerzity Karlovy

⁷⁸ Karel Herfort (1871-1940) zakladatel české dětské psychiatrie, profesor psychopatologie

⁷⁹ Cyril Stejskal (1890-1969) pedagog a psycholog

⁸⁰ VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách: vybrané přednášky k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. s. 50-51. ISBN 80-7041-007-8

⁸¹ VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách: vybrané přednášky k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. s. 51. ISBN 80-7041-007-8

⁸² HERFORT, Karel, ed., SCHNEIDER, Jan, ed. a ZELENKA, Bohumil, ed. *Sborník prací z oboru péče o mládež úchylnou, vydaný na počest životního díla Josefa Zemana*. V Praze: Spolek pro péči o slabomyslné v republice Československé, 1931. s. 43.

Počátkem dvacátých let bylo v ústavu zřízeno Ambulatorium pro duševní choroby mládeže, které vyšetřovalo tělesně nebo duševně abnormální děti. Bylo zde vyšetřeno přes 4000 dětí duševně úchylných, které byly předány do vhodných výchovných ústavů nebo předány rodině s pokyny k výchově.⁸³

Ústav měl čtyři výzkumné oddělení. Oddělení pedagogické a organizační, které se zabývalo výzkumem tělesné a duševní výchovy a vyučování. Další oddělení bylo somatologické, které zkoumalo tělesný stav a vývoj českého dítěte.⁸⁴ Pracovala zde i Ludmila Lukášová, která se pokoušela prokázat vzájemný vztah mezi duševním a tělesným vývojem mentálně postižených dětí⁸⁵ a vyšetřila na 3000 slabomyslných dětí. Pedopathologické oddělení bylo zaměřeno na mentálně zaostalé, duševně a tělesně abnormální, slepé, hluché, asociální a sociálně zanedbané děti. Poslední oddělení pedopsychologické zkoumalo duševní procesy, schopnosti a morální vlastnosti normálního českého dítěte s ohledem na jeho tělesný vývoj, vzdělání a výchovu. Spolu s pedagogickým a organizačním oddělením zajistilo vyšetření inteligence všech 207 žáků pražských pokusných měšťanských škol.⁸⁶

⁸³ HERFORT, Karel, ed., SCHNEIDER, Jan, ed. a ZELENKA, Bohumil, ed. *Sborník prací z oboru péče o mládež úchylnou, vydáný na počest životního díla Josefa Zemana*. V Praze: Spolek pro péči o slabomyslné v republice Československé, 1931. s. 44

⁸⁴ VOJTKO, Tibor. *Speciální pedagogika*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2010. s. 52. ISBN 978-80-7290-475-4.

⁸⁵ DOLEŽALOVÁ, Hana. Ke konstituování speciální pedagogiky jako samostatnému oboru v první polovině 20. století-problematika prvních realizovaných výzkumů handicapovaných osob. In. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: Studia minora Facultatis philosophicae Universitatis Brunensis. Series paedagogica. Studia paedagogica*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. s. 145. ISBN 80-210-3452-1. ISSN 1211-6971

⁸⁶ VOJTKO, Tibor. *Speciální pedagogika*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2010. s. 52-53. ISBN 978-80-7290-475-4.

5. Vznik nových výchovných směrů

Teoretickou oporu nových výchovných směrů poskytla na konci 19. století pedologie, což je věda o tělesných, duševních a sociálních zvláštностech dětského věku. Rozeznávají se tři podobory. Pedosomatologie a pedopsychologie se zaměřuje na individualitu a pedosociologie je zaměřená na vnější vlivy. Tato teorie se měla stát základem pro praktickou aplikaci v péči o mládež, která zahrnovala celou výchovu mládeže a jejíž spojovací složkou měla být hygiena.⁸⁷ S touto myšlenkou přišel na počátku 20. století náš hlavní představitel pedologického směru, všeobecně respektovaný psycholog František Čáda.⁸⁸

První světová válka a léta po ní přineslo řadu nových podnětů a praktickou potřebu řešení závažných sociálních problémů, mezi ně patřily i děti a mládež „abnormní“. Vzniká tak nová vědecká disciplína a to pedopatologie. Existovala představa, že pedopatologie bude široce pojatý obor propojující biologii i psychologii abnormního dítěte a mladistvého. K tomuto směřoval Čáda, který navíc zdůraznil nutnost vývojového pohledu na abnormní děti a potřebu vnitřní strukturace této populační vrstvy. Zde uvedeme, jak si Čáda představoval klasifikaci dětí. Do první skupiny se řadí děti normální, které dělil dle věku na: 1. neútlejší (do 1. roku), 2. předškolní (do 6. roku), 3. školní (6.-14. rok), 4. po školní (14.-24. rok). Druhá skupina ohrožené děti: nuzné, žebravé, osiřelé, nemanželské, opuštěné, vykořisťované, týrané, mravně ohrožené, národnostně ohrožené. Třetí skupina jsou děti abnormální a ty se dělí na tělesně abnormální (mrzáci, skrofulosní, tuberkulosní, nedomyslní, rachitičtí, ale také slepí, hluchí, hluchoněmí, slepohluchoněmí, nezhojitelně choří), nervově a duševně choré (nervózní, epileptičtí, kreténi, opožděnci, choromyslní, slabomyslní) a mravně zpustlé (prostitutující, zločinné, provinilé).⁸⁹

Čáda místy užíval termín „děti úchylné“, tím označoval přechodovou kategorie mezi hluboce mentálně postiženými tzv. „nejhlubšími idioty“ a lehce mentálně postiženými. Tento úzce chápaný pojem byl později rozšířen na všechny abnormní jedince a dostal se i do názvu našeho prvního samostatného odborného časopisu⁹⁰ „Úchylná mládež“.⁹¹

⁸⁷ TITZL, Boris. Tradice, kořeny a vznik české speciální pedagogiky. *Speciální pedagogika*, 2000, roč. 10, č. 2. s. 95. ISSN 1211-2720.

⁸⁸ František Čáda (1865-1918) filozof, pedagog, univerzitní profesor

⁸⁹ ČÁDA, František. Péče o děti a mládež. Praha: vlastní náklad, 1916. s. 16.

⁹⁰ TITZL, Boris. Tradice, kořeny a vznik české speciální pedagogiky. *Speciální pedagogika*, 2000, roč. 10, č. 2. s. 96. ISSN 1211-2720

⁹¹ Časopis „Úchylná mládež“ (1. ročník 1925)

5.1. České sjezdy pro péči o slabomyslné

František Čáda je především spojen pořádáním sjezdů pro péči o slabomyslné. Začátkem 20. století byly realizovány pokusy o reformu školství a konaly se tři české sjezdy pro péči o slabomyslné a pomocné školství. Sjezdy měly teoreticko-vědeckou a propagačně-praktickou roli. Nové trendy v péči o slabomyslné a výsledky dosavadního bádání měla na starost role teoreticko-vědecká, kdežto propagačně-praktická role měla za úkol informovat lékaře, vědecké pracovníky, úředníky a učitele o pořádání tohoto sjezdu. Tyto akce poukázaly na nutnost těsné spolupráce s lékaři, učiteli a převážně rodiči postižených dětí.

První český sjezd se konal v Praze dnech 27. - 29. června 1909. Zúčastnilo se ho 550 delegátů a obsahovalo třicet přednášek. Součástí sjezdu byla i výstava prací pomocných škol a ústavů pro slabomyslné. Byly zde stanoveny čtyři základná požadavky. Socializace, oprávněnost péče o postižené, péče poškození, poustavní, prevence a profilace (předcházet postižení, práce s rodiči). V úvodní přednášce „Význam péče o slabomyslné“ Čáda vysvětloval, že je v zájmu zdravých jedinců, aby slabomyslní byli vychováváni, jelikož bez výchovy se z nich mohou stát trestanci, prostitutky apod. S dostatečnou výchovou v ústavu nebo v pomocných školách a náležitou péčí neškodí, ba naopak mohou být užiteční.⁹²

Druhý český sjezd roku 1911 se konal v Brně a to 29. a 30. září. Na sjezd přijelo 450 účastníků a bylo předneseno dvacet pět přednášek. Hlavním bodem sjezdu byla opět propagace péče o slabomyslné a upozornění na nutnost zřizovat pomocné školy a ústavy na Moravě. Na přednáškách se probíraly mezery a nové úkoly v péči o slabomyslné. Například poustavní a poškození péče měly mezery. Bylo nutné, aby slabomyslní mohli své schopnosti udržet a rozvíjet i po skončení školy. Založení pokračovacích škol nebo hospodářských kolonií, kde by slabomyslní pracovali, by mohlo tento problém vyřešit.⁹³

Třetí český sjezd se konal 5. a 6. října 1913 v Ostravě. Tohoto sjezdu se zúčastnilo 685 účastníků, a to především lékaři, pedagogové, právníci, pracovníci pečující o mládež apod. Diskutovalo se opět o zřízení prvního ústavu pro slabomyslné ve Slezsku, jelikož zde ještě žádný nebyl a o nutnosti zvýšit počet ústavů a pomocných škol. V úvodní přednášce Čáda shrnul výsledky péče o slabomyslné a seznámil veřejnost se zdatností žactva v pomocných školách, který se dělí na tři skupiny.

⁹² ČÁDA, František. Význam péče o slabomyslné. Zahajovací přednáška I. českého sjezdu pro péči o slabomyslné a školství pomocné v Praze. Praha: vlastní náklad, 1909

⁹³ ČÁDA, František. Moderní péče o slabomyslné a důležitost našich sjezdů. Praha: vlastní náklad, 1912

Do první skupiny se řadí děti, které po svém vystoupením ze školy mají být schopny jít do učení a dokončení si i vydělávat. Ve druhé skupině jsou děti částečně schopné si vydělávat, ale nejsou schopné se vyučit. Těmto dětem potřeba zřídit zvláštní pracovní ústav vzdělávací. V poslední skupině bývají děti neschopné se vyučit ani uživit, ale nejsou zcela ztraceny pro společnost. Tito žáci jsou vhodní na práci, která se provádí rukama. Chovanci pomocných škol mají průpravu na životní povolání, jsou manuálně zruční a dobře připraveni na své pování.⁹⁴

5.2. Nápravná pedagogika

Roku 1917 vznikla nápravná pedagogika, což je termín Jana Mauera⁹⁵ českého speciálního pedagoga. „*Nápravnou pedagogikou rozumíme prostředky a způsoby, jimiž upravujeme výchovu a vyučování úchylných dětí tak, aby se jejich vady odstranily nebo alespoň zmírnily. Úchylné dítě se má vzdělávat, jak to jeho dispozice připouštějí a má se vychovávat tak, aby v praktickém životě nebylo na obtíž, ale bylo soběstačné.*“ Tento vědní obor měl být protiváhou pedologie. Vymezil nápravné pedagogice tři směry teoretického i praktického působení, jak pomoci abnormálním jedincům. Je potřeba pomoci k jejich tělesnému ozdravení, podněcovat je ve vývoji tělesným i duševním cvičením a v mezích jejich způsobilosti je připravit pro praktický život. Největší rozvoj nápravné pedagogiky byl v období první republiky. Důkazem bylo pět sjezdů pro výzkum dítěte v letech 1922-1933 a vybudování sítě pomocného školství.⁹⁶

5.3. Sociální pedagogika

Z Čádova pojetí pedologie a pedopatologie vyšel František Štampach,⁹⁷ který kladl větší důraz na společenské vlivy. Proto svou disciplínu nazval sociální pedagogika, která byla zaměřena na otázky zábranné, ochranné, nápravné a léčebné výchovny u mládeže tělesně, duševně a mravně narušené. Rozlišil čtyři pracovní soubory zabývající se výchovnou problematikou a důsledky vad: psychopedie pro vady duševní a mravní, ortopedii pro vady tělesné, logopedii pro vady hlasu, řeči a sluchu, okulopedii pro vady zraku.⁹⁸ Štampach později používal pojem pedagogická defektologie, která měla zkoumat formy a příčiny těchto poruch a

⁹⁴ ČÁDA, František. *Výsledky péče o slabomyslné: na 3. čes. sjezdě pro péči o slabomyslné a školství pomocné dne 5. října 1913 v Pol. Ostravě*. Praha: F. Čáda, 1914

⁹⁵ Jan Mauer (1878-1937) speciální pedagog

⁹⁶ TITZL, Boris. Tradice, kořeny a vznik české speciální pedagogiky. *Speciální pedagogika*, 2000, roč. 10, s. 97. ISSN 1211-2720

⁹⁷ František Štampach (1895-1976) antropolog a sociální pedagog

⁹⁸ TITZL, Boris. Tradice, kořeny a vznik české speciální pedagogiky. *Speciální pedagogika*, 2000, roč. 10, s. 98. č. 2, ISSN 1211-2720

obtíží projevující se ve výchovném procesu. V 50. letech se ještě pokusil změnit název oboru na defektologii.⁹⁹

5.4. Speciální pedagogika

Jde o vědní obor zabývající se zákonitostmi výchovy a vzdělání a rozvojem jedinců, jež jsou znevýhodněni v oblasti fyzické, psychické nebo sociální a mají speciální výchovně vzdělávací potřeby. Můžeme ji vymezit jako dosažení socializace znevýhodněného jedince s ohledem na charakter, rozsah a závažnost jeho znevýhodnění. Základní cíl speciální pedagogiky bychom mohli vymezit jako dosažení socializace znevýhodněného jedince s ohledem na charakter, rozsah a závažnost jeho znevýhodnění v edukační, společensko-seberealizační a rozvojové potřebě. Dílčí cíle spočívají v dosažení určitého stupně edukace či rozvoje některé oblasti u konkrétního znevýhodněného jedince a dosažení změny v postojích některých členů společnosti vůči znevýhodněným občanům.¹⁰⁰ Speciální pedagogika má nejtěsnější vztah a propojenost s pedagogikou a využívá teoretická východiska a praktické zkušenosti z psychologických disciplín, medicínských oborů, biologických oborů, sociologie, filozofie a etiky.¹⁰¹ Vychází z humanismu, což znamená, že uznává hodnoty a svébytnost každého člověka, i toho odlišného.¹⁰²

Členění speciální pedagogiky se odráží od druhu poruchy a handicapu, z něho vyplývající znevýhodnění vůči většině populace. Jedná se o následující disciplíny: 1. Etopedie se zabývá výchovou, vzdělání, terapií a vzorcem chování jedinců, kteří jsou mravně narušeni, trpí poruchami chování a mají problémy v sociálních vztazích., 2. Psychopedie se zabývá výchovou a vzdělání těch, kteří mají poruchu, handicap a jsou znevýhodněni v oblasti mentální. Patří sem vrozené i získané poruchy a handicap., 3. Somatopedie se zabývá výchovou a vzděláním osob, které mají handicap ve fyzické oblasti., 4. Logopedie se zabývá výchovou a vzděláním v oblasti komunikačních schopností., 5. Surdopedie se zabývá výchovou a vzděláním v oblasti poruchy sluchu., 6. Oftalmopedie se zabývá výchovou a vzděláním v oblasti špatného vnímání zrakem.¹⁰³

⁹⁹ RENOTIÉROVÁ, Marie. *Základy speciální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. s. 11. ISBN 80-244-1083-4.

¹⁰⁰ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008. s. 14. ISBN 978-80-7387-014-0.

¹⁰¹ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008. s. 16. ISBN 978-80-7387-014-0.

¹⁰² PIPEKOVÁ, Jarmila. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido, 2010. s. 109. ISBN 9788073151980.

¹⁰³ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008. s. 16-17. ISBN 978-80-7387-014-0.

Speciální pedagogika začala být uznávána jako teoretická disciplína na přelomu 19. a 20. století. Správné komplexní chápání se však začalo rozvíjet až počátkem 20. století.¹⁰⁴ Pojem speciální pedagogika se u nás ustálil od 70. let 20. století jako označení teoretických problémů i praktického výchovného působení na jedince s postižením.¹⁰⁵ Než tento vědní obor dospěl k označení speciální pedagogika, byly používány pojmy jako pedopatologie, duševně úchylné děti, léčebná pedagogika, nápravná pedagogika či defektologie, což znamená nauka o zdravotně postižených lidech, zejména dětech.¹⁰⁶ Toto pojetí užil v roce 1953 prof. MUDr. PhDr. Miloš Sovák.¹⁰⁷ Pojem speciální pedagogika použil poprvé RNDr. Bohumír Popelář¹⁰⁸ v roce 1957. Termín speciální pedagogika natrvalo zavedl Miloš Sovák v *Nárysu speciální pedagogiky*, což je vysokoškolská učebnice pro pedagogickou fakultu. Speciální školství označil tehdy jako „školství pro mládež vyžadující zvláštní péče“. Vytvořil základní rámeček oboru. *Nárys speciální pedagogiky* je dodnes platným východiskem speciální pedagogiky v teorii i praxi u nás¹⁰⁹

¹⁰⁴ DOLEŽALOVÁ, Hana. Ke konstituování speciální pedagogiky jako samostatnému oboru v první polovině 20. století-problematika prvních realizovaných výzkumů handicapovaných osob. In. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: Studia minora Facultatis philosophicae Universitatis Brunensis. Series paedagogica. Studia paedagogica*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. s. 142. ISBN 80-210-3452-1. ISSN 1211-6971

¹⁰⁵ PIPEKOVÁ, Jarmila. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido, 2010. s. 109. ISBN 9788073151980.

¹⁰⁶ PIPEKOVÁ, Jarmila. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido, 2010. s. 110. ISBN 9788073151980.

¹⁰⁷ Miloš Sovák (1905-1989) lékař, profesor a zakladatel československé logopedie

¹⁰⁸ Bohumír Popelář (1914-1969) vysokoškolský pedagog, psycholog, historik

¹⁰⁹ RENOTIÉROVÁ, Marie. *Speciální pedagogika*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. s. 9-12. ISBN 80-244-1475-9

6. Vznik a vývoj pomocných škol a pomocné školy v Pardubicích

Dne 7. května roku 1907 dalo ministerstvo kultury a vyučování podrobnější pokyny o zvláštních opatřeních pro výchovu a vyučování dítek slabomyslných, které jsou schopny vzdělání. Tento výnos rozeslala zemská rada moravská všem okresním školním radám. Nařízení sděluje formy výchovy a vyučování dětí slabomyslných. Řeší se v něm nejlepší, nejúčinnější, ale zároveň nejlevnější způsob výuky těchto dětí. Výchovny s internátem jsou nejúčelnější na výchovu, ale také nejdražší. Levnější alternativu můžeme považovat denní útulny pro slabomyslné, kde se dítě vzdělává, vychovává a je i ošetřováno. Za menší výdaje by se mohly zřídit pomocné třídy, školy nebo alespoň několikahodinné vyučování slabomyslných.¹¹⁰

Pro zřízení pomocných tříd, popřípadě škol se musely upravit zákony, které se měly řídit těmito zásadami. Pomocné školy jsou určeny jen pro děti slabomyslné, které trpí nedostatkem duševní chápavosti a soudnosti. Nesmí být přijaty děti ve větší míře slabomyslné či blbé, slepé, hluchoněmé, mravně zpustlé, duševně opožděné ale jinak normální. Dítě přijaté do pomocné školy musí nejméně rok navštěvovat obecní školu bez úspěchu. O přijetí musí požádat zákonný zástupce a o schválení či zamítnutí rozhoduje komise. Na žádost zákonných zástupců může být dítě ponecháno ve škole déle, než je povinná docházka. Pomocná škola může mít nejméně tři a nejvíce pět tříd a na jednoho učitele by mělo připadnout patnáct a ve výjimečných případech dvacet dětí. Předměty jsou zde stejné jako v obecné škole jen s tou výjimkou, že výuka nesmí být delší než pětadvacet minut. Za týden by se mělo odučit nejméně osmnáct a nejvíce pětadvacet hodin a žáci by si měli osvojit schopnosti pro praktický život. Učitelé se samozřejmě budou průběžně vzdělávat na kurzech, které budou hrazeny státem.¹¹¹

Dle statistiky roku 1911 bylo v Čechách zjištěno 963 idiotů a 12 575 dětí slabomyslných, kteří jsou schopni výuce, ale do normální třídy se nehodí a přibližně tisíc slabomyslných dětí těžšího stupně.¹¹²

¹¹⁰ FEDIUK, Ladislav. *Z historie péče o slabomyslné*. Zábřeh: Družstvo knihtiskárny, 1911. s 24. Knihovna Komenského; 39.

¹¹¹ FEDIUK, Ladislav. *Z historie péče o slabomyslné*. Zábřeh: Družstvo knihtiskárny, 1911. s 24-25. Knihovna Komenského; 39.

¹¹² FEDIUK, Ladislav. *Z historie péče o slabomyslné*. Zábřeh: Družstvo knihtiskárny, 1911. s 26. Knihovna Komenského; 39.

Jak už jsem zmiňovala, tak první pomocná třída byla otevřena 16. září 1896 v Praze u sv. Jakuba na podnět českého pedagoga Josefa Šauera¹¹³ z Augenburku.¹¹⁴ Návrh schválila okresní učitelská konference už roku 1893. Byla to šestá pomocná třída na světě. V roce 1906 měla třída dvacet žáků, a téměř polovina dětí trpěla kromě mentálního postižení také vadou sluchu. Další pomocná škola byla zřízena až po dalších sedmi letech a to roku 1903 a to v Praze Libni. Tato škola se učila dle učebních plánů a rámcových osnov. Další pomocné školy pak byly založeny například v Opavě (1904), v Praze-Bubnech (1906), u sv. Štěpána v Praze (1908), v Kladně (1908), v Praze - Holešovicích (1909), v Brně (1909) a v Praze-na Malé straně (1910) apod. Do roku 1918 jich bylo zřízeno 44.¹¹⁵

6.1. Zákonné opatření pro slabomyslné děti

První projev právního zájmu v otázce výchovy o slabomyslné děti je z dob Marie Terezie. V takzvaném Tereziánském školním řádu z roku 1774 se radilo, aby děti nenadané nebyly z vyučování vyloučeny, ale aby byla upoutána jejich pozornost. Učitele nesměli trestat málo nadané dítě. Roku 1811 byl vydán občanský zákoník objasňující mimo jiné také zvláštní ochranu osob, které pro svou duševní chorobu nejsou schopni spravovat své občanské věci. Slabomyslní nemohli uzavírat manželskou smlouvu a před soud mohly jen s opatrovníkem. V zákoně o domovském právu roku 1863 informuje o nároku na veřejnou pomoc sociální i chudinskou. Tato pomoc se však nevztahovala na duševně či tělesně postižené, choré nebo neduživé. Tuto skupinu má vydržovat zemské zastupitelstvo.

Pro školskou praxi měl velký význam zákon o školách obecných roku 1869, jehož novela byla provedena roku 1883. Novela uvádí, aby děti slabomyslné byly od školní docházky osvobozeny, jelikož narušují vyučování. Řád školní o vyučování vytvořil 29. září 1905 zákonný podklad pro zajištění vzdělání slabomyslným. Ve třetím odstavci šestého paragrafu bylo stanoveno zřídit pomocné nebo podpůrné třídy pro slabomyslné či méně nadané děti. Podrobnější pokyny o zvláštních opatřeních pro výchovu a vyučování slabomyslných vyneslo ministerstvo kultury a vyučování dne 7. května 1907. Výnos jednoznačně vymezuje podmínky, jak pomocné třídy či školy mají fungovat. Zákon o pomocných školách číslo 86 ze dne 24. května 1929 byl velkým pokrokem v právní úpravě pomocného školství. Byly stanoveny tyto náležitosti: 1. pomocné školy spadají pod normální obecné školy včetně stejného režimu a

¹¹³ Josef Šauera (1845-1913) pedagog

¹¹⁴ HERFORT, Karel. *Péče o duševně abnormální děti*. V Praze: K. Herfort, 1926. s. 7.

¹¹⁵ FEDIUK, Ladislav. *Z historie péče o slabomyslné*. Zábřeh: Družstvo knihtiskárny, 1911. s 26-28. Knihovna Komenského; 39.

financování z veřejných prostředků, 2. jednotné řízení veřejných a soukromých pomocných škol státem, 3. povinná školní docházka pro rozumově opožděné děti, 4. ministerstvo školství a národní osvěty bylo zmocněno k vydání prováděcích předpisů k zákonu, 5. byl jediným a prvním školským zákonem platný na celém území československé republiky.¹¹⁶

6.2. Vznik a vývoj pomocné školy v Pardubicích

V Pardubicích byl vždy zájem o školy a výchovu dětí, proto již na přelomu 19. a 20. století zde vyrůstalo školství odborné a speciální.¹¹⁷ Snahy o zřízení školy pro nenadané děti v Pardubicích jsou zaznamenány již v roce 1870. První, kdo se v Pardubickém kraji začal zajímat o děti slabomyslné byl Václav Král, ředitel městské školy v Holicích. Ten vytvořil statistiku dětí slabomyslných, přednášel o potřebě jejich speciální výchovy roku 1903.

V únoru roku 1906 byla podaná žádost místní školské radě o zřízení pomocné třídy pro slabomyslné děti. Tato žádost byla 20. února školskou radou schválena. Než se však první pomocné třídy na Pardubicku otevřely, bylo svoláno několik zasedání školských rad, kde se řešily např. finance, učební pomůcky apod. Roku 1906 zemský výbor kvůli stavu zemských financí nesouhlasí s úhradou nákladů na pomocné třídy pro slabomyslné děti v Pardubicích z okresní školské pokladny. Následkem toho se nemohlo úředně jednat o povolení na zřízení a otevření pomocných tříd, pokud by nevykázaly a nedoložily, že veškerý náklad na zřízení a udržování tříd je zabezpečen. Místní školní podává opakovaně žádost na zřízení pomocných tříd v srpnu 1908 a v srpnu 1909.

Mezitím pardubičtí učitelé vypracovali pro město školský program, kde i vedle jiných požadavků usilovali o zřízení pomocné školy, neboť dětí na duchu slabých stále přibývalo. Roku 1909 jich bylo napočítáno 104. Za pouhé dva roky se počet slabomyslných zvýšil na 178 idiotů, slabomyslných a málo nadaných dětí školou povinných. Nastal nejvyšší čas pomoci těmto dětem. Díky *České zemské komisi pro ochranu dětí a péči o mládež a Jednoty Komenského* se otázka „péče o slabomyslné a o školství pomocné“ dostala do pozornosti, jak veřejnosti, tak i příslušným úřadům.

Dne 22. prosince 1911 bylo na základě usnesení ministerstva zapláceno 800 korun za účelem zřízení pomocných škol pro slabomyslné v Pardubicích. Na schůzi místní školské rady 10. května 1912 za přítomnosti městské rady a zástupců škol se jednalo o zřízení pomocné školy

¹¹⁶ KYSUČAN, Jaroslav. *Úvod do psychopedie*. 2. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1986. s. 92-94

¹¹⁷ BRONCOVÁ, Dagmar, ed. *Kniha o městě Pardubice*. Praha: Milpo Media, 1999. s. 99. ISBN 80-86098-12-5.

v Pardubicích. O pět měsíců později a to 8. října 1912 bylo vydáno povolení ke zřízení trojtřídní pomocné školy. Z důvodu nedostatku peněz, škola byla financována obcí, mohly být zřízeny pouze třídy dvě. Škola byla otevřena 4. listopadu 1912 a učilo se ve dvou místnostech měšťanské školy na Novém městě. Disponovala také tělocvičnou, dvorkem a šatnou. Správce školy byl Jan Hloušek a druhý vyučující byl Jaroslav Pokorný.

Děti, které budou moci navštěvovat pomocnou školu byly vybrány komisí, která se skládala z lékařů, správců škol a třídních učitelů. Ze 104 navržených bylo vybráno 42 dětí, které pomoc nejvíce vyžadovalo.¹¹⁸ Jednalo se především o děti, které byly vzdělání neschopné, málo vzdělání schopné, nemluvící, špatně mluvící a také žáci, kteří nečtou, čtou špatně, vůbec nepíší, píší špatně, nepočítají, počítají špatně, mají bláznivou či zlou povahu apod.¹¹⁹

Ze svých vlastních prostředků se hradily nejen věcné, ale i osobní náklady. Obecní zastupitelství v Pardubicích se také zavázalo hradit veškeré náklady i za přiškolené obce Hradiště, Cihelna, Jesničany a Svítkov.¹²⁰

6.2.1. První světová válka

Smrt císaře Františka Ferdinanda¹²¹ a následné vyhlášení války roku 1914 znamenalo i změny v chodu školy. Pomocná škola se musí přestěhovat do Novoměstské školy obecné, kde obývali pouze jednu místnost dvě třídy. O rok později se škola opět stěhovala tentokrát do Novoměstské školy měšťanské. Zde měli také jednu místnost a obě třídy vyučovaly střídavě po půldnech. Školní rok 1917/1918 byl zpočátku velice krušný. Krutá zima zapříčinila nedostatek paliva, což vedlo k zimě ve třídách a vyučování se muselo od podzimu dělit na směny. Od března do dubna se pomocná škola stěhovala na Staré město do dvou budov. První třída byla v budově dívčí školy, druhá třída v budově chlapecké školy. Konec války a následné meziválečné období představuje výrazné zlepšení podmínek pro pomocnou školu.¹²²

6.2.2. Meziválečné období

Školní rok 1919/1920 byl zahájen v nových prostorách a učitelský sbor si přál, aby vše nové bylo ku prospěchu. Obě třídy pomocné školy se nacházely v dívčí staroměstské škole.

¹¹⁸ *Státní okresní archiv Pardubice. Zvláštní škola a Praktická škola Pardubice, Klášterní ulice. Pamětní kniha pomocné školy v Pardubicích. SK 1222.*

¹¹⁹ KRÁL, Václav. *Slabomyslné a málo nadané děti ve venkovských obcích školního okresu pardubického v r. 1911.* Praha, 1912. s. 4.

¹²⁰ *Státní okresní archiv Pardubice. Zvláštní škola a Praktická škola Pardubice, Klášterní ulice. Pamětní kniha pomocné školy v Pardubicích. SK 1222.*

¹²¹ František Ferdinand d'Este (1863–1914) císař

¹²² *Státní okresní archiv Pardubice. Zvláštní škola a Praktická škola Pardubice, Klášterní ulice. Pamětní kniha pomocné školy v Pardubicích. SK 1222.*

Vyučování nově probíhá jak v dopoledních, tak odpoledních hodinách. Na rodičovských schůzkách byl rodiči podán návrh na rozšíření pomocné školy na tři třídy. V prosinci roku 1919 se v pedagogickém ústavu Komenského v Praze uskutečnila anketa o školách pomocných, kde Jaroslav Pokorný přečetl referát na téma „O dalším vzdělání učitelstva škol pomocných.“ Výsledek ankety znamenal krok ku předu, jelikož bylo sjednáno, že pomocné školství je potřeba postavit na pevnou zákonitou půdu.

Roku 1921/1922 se pomocná škola na krátkou dobu stěhuje do jedné místnosti ve škole U Kostelíčka. Požadovaná třetí postupná třída pomocné školy byla otevřena 3. října 1922. Třetí učebna se nacházela v Krausově domě a další dvě se nacházely opět v dívčí staroměstské škole. Pardubice, jako první v Čechách se mohly pyšnit samostatnou trojtřídní školou pomocnou. Ve školním roce 1923/1924 byla škola doplněna útulnou mládeže úchylné v Okresním domě, což umožnilo navštěvovat pomocnou školu duševně úchylným dětem. Škola nabyla formy pomocné okresní, újezdni školy. Pomocná škola byla v Pardubicích velice uznávána a lidé ji brali jako nezbytným a dobrým doplňkem obecného školství.

Po patnácti letém úsilí (1927) se pomocná škola roku dočkala vlastní budovy č.p. 828. Vyžadovala se však úprava vyučovací doby, a proto ministerstvo školství výjimečně povolilo ve školním roce 1927/1928 nedílné vyučování na zkoušku. Pozitivní výsledky jim zařídily povolení nedílného vyučování pro další dobu. Tato pomocná škola byla první samostatnou školou, byla první typickou školou trojtřídní, byla jedinou pomocnou školou s vlastním internátním opatřením a byla první školou, která se mohla pochlubit vlastní budovou. Dne 27. června 1929 se po schválení nového školského zákona o pomocných školách stává pomocná škola školou veřejnou. Zaměstnanci dostali definitivu a dle toho i náležitě finančně ohodnoceni. Roku 1930 se otevřela paralelní druhá třída, která o rok později byla proměněna ve čtvrtou postupovou třídu. Tímto se škola stává čtyřtřídní o osmi odděleních dle schopností žáků.¹²³

6.2.3. Druhá světová válka

Dne 3. září 1939 byla škola vystěhována pro potřeby státních úřadů a přestěhována do bývalých jezdeckých kasáren. V březnu 1940 se opět stěhovala do staroměstské dívčí školy, kde bylo zavedeno střídavé vyučování. Další stěhování přišlo už roku 1941, kdy jí patřilo první patro budovy Pardubické záložny v Klášterní ulici č. 54. Ve školním roce 1941/1942 byla zřízena při druhé pomocné třídě prozatímní pobočka, která výnosem roku 1944 byla přeměněna

¹²³ *Státní okresní archiv Pardubice. Zvláštní škola a Praktická škola Pardubice, Klášterní ulice. Pamětní kniha pomocné školy v Pardubicích. SK 1222.*

v třídu definitivní a škola byla pětiletá. V době války byli členové školského sboru i ostatní zaměstnanci povoláni k pracím důležitým pro válku. Kvůli nařízení protektorátních školních úřadů musela být pamětní kniha zapečetěna a uložena do archivu. Z této doby proto nemáme téměř žádné informace o průběhu a fungování pomocné školy. Kvůli válečným událostem bylo od 21. prosince 1944 do 27. května 1945 vyučování přerušeno. Slavnostní zahájení bylo 28. května 1945 v den narozenin prezidenta Beneše.¹²⁴

¹²⁴ *Státní okresní archiv Pardubice. Zvláštní škola a Praktická škola Pardubice, Klášterní ulice. Pamětní kniha pomocné školy v Pardubicích. SK 1222*

7. Fungování pomocných škol

Nastal veliký rozmach obecného školství a byla potřeba zřídit speciální třídy pro slabomyslné děti. Studium slabomyslnosti bylo přitažlivé nejen pro lékaře, ale převážně pro pedagogy. Čím dál více se usilovalo o sociální péči mládeže, jako nové odvětví sociální hygieny, které je součástí sociálního lékařství a zabývá se vlivem společenských či sociálních faktorů na lidské zdraví. Začaly se rozšiřovat a odlišovat organizace, jež měly na starost sociální péči mládeže, aby se více respektovaly různé druhy potřeb a anomálií dětí. Tyto organizace podporovaly zájem o zřízení pomocných škol. Postavit výchovné školy mělo mnohem lepší význam, než polepšovny a vězení pro děti.¹²⁵ Rozvoj pomocného školství nastal od roku 1907. V průběhu jedenácti let vzrostl počet tříd ze čtyř na čtyřicet a o deset let později jich přibýlo o více jak šedesát.

Pestrost a různorodost výchovné práce v pomocných školách je veliká. Ve školách se nesnaží žáky pouze vzdělávat, ale také hledali cesty, jak v budoucnu zabezpečit existenci žáků, a proto nebyly jen třídy všeobecně vzdělávací a pracovní, ale také řemeslné, zahradnické či kuchařské.¹²⁶

7.1. Účel pomocných škol

Školy pomocné se snažily poskytnout duševně úchylným dětem vzdělání odpovídající jejich duševním schopnostem. Jde převážně o školu výchovnou, která se snaží i ty nejslabší jedince uschopnit k samostatnému produktivnímu životu.¹²⁷ Po odborném výzkumu jsou jejich schopnosti – často jen jednostranně vyvinuté – plně využité a rozvíjeny pro praktický život. Odborně připravení učitelé pomáhají žákům pomocných škol k většímu sebevědomí, k zájmu a pozornosti, aby i ten nejslabší žák dosáhl zlepšení.

Vyřazením méněschopných žáků v třídách obecné školy je samozřejmě vítané, jelikož učitelé se snažili odstranit nedostatky opozdílů zvýšenou péčí, což připravovalo normální chápající žáky o značnou část výuky. Pomocná škola je určena pro ty žáky, kteří nestačí na normální výuku v obecné škole a potřebují speciální vyučování, kde se mohou plně využít jejich

¹²⁵ ŠILHA, Milan. *Návrh organizačního statutu pomocné školy pro slabomyslné vzdělání schopné děti se samostatnou správou*. Brno: Ústřední spolek učitelů, 1920. Knihovnička Dílny lidskosti. s. 3-4.

¹²⁶ ZEMAN, Josef. *Črty z pedopatologie*. Praha: Dědictví Komenského, 1928. s. 36.

¹²⁷ FEDIUK, Ladislav. *Z historie péče o slabomyslné*. Zábřeh: Družstvo knihtiskárny, 1911. s. 5. Knihovna Komenského; 39.

schopnosti. Vyučování je názorné, srozumitelné, zpomalené a hlavně uzpůsobeno požadavkům jednotlivců.¹²⁸

Pomocná škola poskytovala všem dětem tělesnou a mravní výchovu a rozvíjela jejich schopnost umět se zaměstnat hrou či jinou prací. Poskytovala nejpotřebnější výuku pro život jako čtení, psaní, počítání u žáků, kteří toho byli alespoň trochu schopní. Žákům, jejichž schopnost učit se všeobecnému vzdělání byla mizivá, poskytovala škola manuální vyučování.¹²⁹

7.2. Výběr žáků

Do pomocné školy či třídy byly přijímány děti lehce slabomyslné, debilní, duševně či tělesně neklidní, kteří přes všechny své nedostatky mají dispozice k tomu naučit se mravnímu a soběstačnému životu. O tom, zda dítě bude přijato do pomocné školy, rozhodovala komise, skládající se z učitele pomocné školy, lékaře a dalších příslušníků školy. Řešil se zdravotní stav žáka (tělesný i duševní), vyjádření rodičů, bylo zkoumáno vysvědčení z obecné školy a další doklady potřebné k přijetí.¹³⁰

7.3. Vyučování

Pro učitele pomocných škol byly začátky výuky obtížné, jelikož vzdělání učitelstva bylo nedostatečné, museli se vzdělávat soukromě v cizojazyčných spisech. Český „stálý výbor sjezdový“ pořádal v roce 1911 a 1913 kurzy pro učitele pomocných škol.¹³¹ Do té doby museli navštěvovat kurzy v Německu či Rakousku. V začátcích fungování pomocných škol nebyl vymezen rozsah či obsah látky. Nebyla dána přesná osnova učiva či rozvrh hodin. Bylo na učiteli, jak si upravil postup a přizpůsobil ho okolnostmi, schopností dětí či jejich zájmu.¹³²

Důležité bylo ukázat na čem se zakládá nápravná cvičení, čeho jimi dosahujeme a jak. Učitelé se pokoušeli napravit úchytky, vady či nedostatky takto: 1. vzbuzením zájmu, 2. vzbuzování pozornosti, 3. posilování paměti, 4. cviky smyslů. 5. ručními dovednostmi, grafickými pracemi, fyzickou prací apod. Bylo zapotřebí mnoho názorných pomůcek, které žáci ohmatávali a poznávali, co je malé, velké, těžké, lehké, světlé, tmavé apod. Učili se tím odhadovat váhu, vzdálenost, časové intervaly. Důležitým faktorem pro výchovu slabomyslných

¹²⁸ FEDIUK, Ladislav. *Z historie péče o slabomyslné*. Zábřeh: Družstvo knihtiskárny, 1911. s. 6-7. Knihovna Komenského; 39.

¹²⁹ ŠILHA, Milan. *Návrh organizačního statutu pomocné školy pro slabomyslné vzdělání schopné děti se samostatnou správou*. Brno: Ústřední spolek učitelů, 1920. Knihovnička Dílny lidskosti. s. 6.

¹³⁰ ZEMAN, Josef. *Črty z pedopatologie*. Praha: Dědictví Komenského, 1928. s. 53.

¹³¹ HERFORT, Karel. *Péče o duševně abnormální děti*. Praha: K. Herfort, 1926. s. 6.

¹³² ZEMAN, Josef. *Črty z pedopatologie*. Praha: Dědictví Komenského, 1928. s. 34-36.

děti byly vycházky či školy v přírodě. Čerstvý vzduch, život v přírodě je pro tyto žáky mnohem lepší než trávit celé dny ve třídách.¹³³

Vyučovalo se čtení, kde se rozlišovaly a využívaly metody analytické i syntetické, grafické symboly doprovázené zvukem. V počtech se učitel snažil naučit žáky napočítat do deseti a v lepších případech jednoduché sčítání a odčítání. Hodina psaní byla také velice důležitá. Zde se rozlišovaly vady motorické od vad z nepozornosti či ze špatné paměti a dle toho se vady napravovaly. Tělesná výchova znamenala pro slabomyslného žáka posílení senzomotorického centra. Napravovala se chůze, cvičily se neobratné prsty, učilo se ovládat a posilovat svalstvo rytmickým tělocvikem. Fyzická práce ve školní zahradě či v dílnách nenápadně napravlují slabomyslné žáky. Práce na zahradě jako hrabání, zalévání, sbírání plodů či květin atd. vzbuzuje radost a také žáky obohacuje. Ve vyšších stupních se chlapci učili řemeslu (dělník, řemeslník, tovární dělník aj.), dívky se učily ručním pracím a pomáhaly v kuchyni. Tato výuka měla pomoci žákům připravit a prosadit se v běžném životě. V průměru 70 % žáků pomocných škol v životě dobře obstojí.¹³⁴

7.4. Fungování pomocné školy v Pardubicích

7.4.1. Začátek a konec školního roku

Krom prvního roku fungování pomocné školy, kdy výuka začala až 4. listopadu, byl nový školní rok zahájen stejně jako dnes, v září. V prvních pár letech školy však výuka začala až v polovině září a s tím souvisel i konec školního roku, který byl v polovině července. Po deseti letech fungování pomocné školy začala výuka začátkem září a končila koncem června. Děti si školu velice oblíbily a na konci roku se s ní těžce loučily. Některé považovaly školu za svůj druhý domov.¹³⁵

7.4.2. Výuka

Výuka probíhala podobně jako v klasických městských školách. I v pomocné škole se vyučovalo čtení, psaní, počítání, tělocvik, ruční práce, kreslení či zpěv. Do roku 1923 bylo na školách povinné i náboženství, kterou prováděl biskup. Klasifikovaly se i mravnost a pilnost žáků. Po první světové válce se začalo vyučovat, jak dopoledne od osmé hodiny ranní, tak odpoledne od půl jedné. Žáci, kteří dojížděli, zůstávali v polední přestávce ve škole, kde na ně

¹³³ ZEMAN, Josef. *Črty z pedopatologie*. Praha: Dědictví Komenského, 1928. s. 62-63.

¹³⁴ ZEMAN, Josef. *Črty z pedopatologie*. Praha: Dědictví Komenského, 1928. s. 63-67.

¹³⁵ *Státní okresní archiv Pardubice. Zvláštní škola a Praktická škola Pardubice, Klášterní ulice. Pamětní kniha pomocné školy v Pardubicích. SK 1222.*

dohlíželi učitelé. Školní docházka byla velice povzbuzující. V průběhu dvaceti sedmi let, od vzniku školy až do začátku druhé světové války, bylo průměrně 93 % nezameškaných hodin.¹³⁶

7.4.3. Péče o děti

O děti se zde pečovalo velice zodpovědně. Školu pravidelně navštěvoval lékař, který děti náležitě vyšetřil. Ve třídách se pečlivě dodržovala hygiena, jako například větrání, mytí rukou a podobně. V zimě děti navštěvovaly lázně, jelikož lázeňské procedury byly velice prospěšné pro zdravotní stav dětí. V letních měsících se s žáky chodilo na plovárnu. Velký vliv na zdravotní stav dětí mělo i jídlo. Vařila se zdravá strava, která pomáhala dětem k lepšímu zdravotnímu stavu a k dobrému růstu. Některé děti pocházely z velmi chudých rodin, a proto byli rádi, když dítě dostalo ve škole najíst. K Vánocům dostávaly děti nadílku, jenž obsahovala šatstvo či obuv. Důkladná obuv a oděv napomáhala dětem zůstat zdravý a chodit poctivě do školy.

Jelikož na chod školy nebylo dostatek financí, byla škola za každý peněžitý či věcný dar velice vděčná. Náklady na jídlo jim hradil spolek pro nemocné plicními chorobami, krejcarový spolek, americký červený kříž, Československá péče o dítě, ministerstvo sociální péče a jiné.¹³⁷ V knize Pardubicko, Holicko, Přeloučsko pan Rosůlek píše o tom, jak „Americká misse“ stravovala slabé dívky ve školní kuchyni a Červený kříž vařil dětem do šesti let kakao a pro starší mastnou polévku s kondenzovaným mlékem.¹³⁸ Škola spolupracovala s okresní péčí o mládež, československým červeným křížem, kteří školní fond zvětšili a škola mohla nakoupit potřebné léky, šatstvo, školní potřeby apod. Peníze obdrželi také z občanské záložny, ministerstva školství a národní osvěty, městské spořitelny, městského pivovaru, ministerstva sociální péče a mnoho dalších. Krom peněz škola také obdržela například knihy, hrnce, materiály na ruční práce či obrazy na výzdobu tříd. I mezi lidmi se našli dobrodinci, kteří přispívali škole jako například major československých vojsk pan Lukesle, který od roku 1919 finančně přispíval škole. Zřídil se „Lukeslův fond pro děti pomocné školy“ a spravován byl důchodem města Pardubic.¹³⁹

¹³⁶ *Státní okresní archiv Pardubice. Zvláštní škola a Praktická škola Pardubice, Klášterní ulice. Pamětní kniha pomocné školy v Pardubicích. SK 1222.*

¹³⁷ *Státní okresní archiv Pardubice. Zvláštní škola a Praktická škola Pardubice, Klášterní ulice. Pamětní kniha pomocné školy v Pardubicích. SK 1222.*

¹³⁸ ROSŮLEK, František Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*. Pardubice, 1909. s. 549.

¹³⁹ *Státní okresní archiv Pardubice. Zvláštní škola a Praktická škola Pardubice, Klášterní ulice. Pamětní kniha pomocné školy v Pardubicích. SK 1222.*

7.4.4. Akce a oslavy

I pomocná škola v Pardubicích se účastnila různých událostí či akcí, a proto jich pár zmíním. *Oslavy 28. října* se za vedení učitelů se této akce zúčastnili starší žáci, kteří byli vyzdobeni praporky v českých a slovanských barvách. Praporky si děti vlastnoručně vyrobily v hodině ručních prací. Probíhaly zde recitační a pěvecké projevy žáků. *Oslava narozenin pana prezidenta Masaryka* se konala 7. března a žákům byl vysvětlen význam dne a všem byly rozdány obrázky pana prezidenta. *Dětský den*, kdy nebylo vyučování a pro děti byl připraven zábavný program. Na *VI. mezinárodním kongresu pro kreslení* škola vystavovala šestnáct výkresů a bylo poznamenáno, že pomocná škola v Pardubicích stojí v kreslení a výtvarné výchově na světové výši. Dne 30. května 1936 se konala *I. Celostátní výstava pomocného školství*, kterého se zúčastnila i pomocná škola v hojném rozsahu.¹⁴⁰

7.5. Sociální původ žáků a jejich zdravotní stav

Sociální původ žáků není nijak překvapivý. Děti většinou pocházely z dělnických rodin. Čerpala jsem z kroniky pomocné školy v Pardubicích a třídních knih této školy, abych se přesvědčila o svém tvrzení, že do pomocné školy v Pardubicích chodily děti z nižší vrstvy obyvatel. Začala jsem rokem vzniku školy 1912 a končím školním rokem 1939/1940. Z důvodů ochrany osobních dat mladších sto let a množství dat jsem se rozhodla vybrat pouze některé školní roky. Vybrala jsem převážně důležité roky, jako například vznik školy, průběh první světové války, doba po konci první světové války, první republika a začátek druhé světové války.

První školní rok pomocné školy v Pardubicích navštěvovalo školu 42 dětí rozdělených do dvou tříd. Sociální poměr v rodičů v těchto třídách byl následovný.

Tabulka 2: Povolání rodičů I. třída

dělník	topič	průvodčí ve vlaku	materialista	malíř pokojů	posluhovač	kočí	sirotek	hlídač na koň. závod.
11	1	1	1	1	1	2	2	1

¹⁴⁰ *Státní okresní archiv Pardubice. Zvláštní škola a Praktická škola Pardubice, Klášterní ulice. Pamětní kniha pomocné školy v Pardubicích. SK 1222.*

Tabulka 3: Povolání rodičů II. třída

dělník	úředník	truhlář	zámečnick	krejčí	kočí	obuvník
14	1	2	1	1	1	1

Školní rok 1915/1916 navštěvovalo školu pouze 40 dětí. Opět dominují dělnické práce, ale není to už taková veliká převaha jako v minulém schématu.

Tabulka 4: Povolání rodičů I. třída

dělník	malíř pokojů	truhlář	holič	sírotek	obuvník	hlídač dráhy
9	1	1	1	5	2	1

Tabulka 5: Povolání rodičů II. třída

dělník	zřízenec drah	obuvník	průvodčí vlaku	truhlář	policej stráž.	posluhovač	kočí	holič	krejčí
8	1	1	1	3	1	1	2	1	1

Konec první světové války a vznik samostatné Československé republiky se v povolání rodičů nijak neodrazilo. Přibyli však v malém počtu živnostníci. Ve školní rok 1919/1920 pomocnou školu navštěvovalo dokonce 56 dětí.

Tabulka 6: Povolání rodičů I. třída

obuvník	služka/posluhovač	sírotek	kočí	Krejčí	
1	2	3	1	1	
strážník	dělník/ce	skladník	kotlář	truhlář	zámečnick
1	12	1	1	1	1

Tabulka 7: Povolání rodičů II. třída

instalatér	zámečnick	sirotek	čeledín	kočí	pekař	Služka
1	2	3	1	3	1	1
dělník	obchodnice	soustružník	jezdec	uzenář	kolovrátkář	Obuvník
11	1	1	1	1	1	3

Jedenáct let od založení pomocné školy je škola konečně trojtřídní. Tři třídy navštěvovalo celkem 64 žáků.

Tabulka 8: Povolání rodičů I. třída

dělník	bednář	holič	posluhovač	modistka	Krejčí
7	1	1	1	1	1
železnič. zřízenec	polní hlídač	zámečnick	pojišťovací úředník	soustružník dřeva	Obuvník
1	1	1	1	1	1

Tabulka 9: Povolání rodičů II. třída

slévač	kovář	školnice	dělník	truhlář	krejčí	
1	1	1	9	1	1	
prodavačka ovoce	potulný hudebník	zámečnick na dráze	obchod. zástupce	pokryvač	soustružník	řemenář
1	1	1	1	1	1	1

Tabulka 10: Povolání rodičů III. třída

kolář	strážník	skladník	kotlár	krejčí	
1	1	1	1	1	
soustružník	malíř pokojů	dělník	pekař	topič	služka/posluhovač
1	1	13	1	1	3

Tento školní rok a to 1927/1928 byl pro pomocnou školu významný, jelikož škola získala svou vlastní budovu. Žáci opět navštěvovali tři třídy a celkem bylo ve škole 55 žáků. Sociální poměr rodin se poměrně změnil. Už to nejsou z větší části dělníci, objevují se i jiná zajímavá povolání např. švadlena, slévač, mechanik atd.

Tabulka 11: Povolání rodičů I. třída

školnice	krmič	kočí	švadlena	železniční dozorce	klempíř	
1	1	1	1	1	1	
slévač	sirotek	nástrojář	číšník	služka	dělník	hlídač
1	3	1	1	1	6	1

Tabulka 12: Povolání rodičů II. tříd

dělník	dílovedoucí	poštovní zřízenec	soustružník rohu	strojní zámečnick	sirotek	úředník
3	1	1	1	1	1	1
krmič	kočí	mechanik	zahradník	obchodník	hlídač	klempíř
1	1	1	1	1	1	1

Tabulka 13: Povolání rodičů III. třída

poklasný	kočí	strážník	kráječ kůže	služka	
1	1	1	1	1	
dělník	strojný zámečnick	výrobce knoflíků	domkář	dílenský na dráze	správce továrny
9	1	1	1	1	

Roku 1931 se pomocná škola stává čtyřtřídní a celkem do všech tříd chodí 68 žáků. Sociální postavení je opět o něco pestřejší než roky minulé.

Tabulka 14: Povolání rodičů I. třída

dělník	sirotek	obuvník	bednář	natěrač	krejčí	služka	kočí	domovník
6	2	1	2	1	1	2	1	1

Tabulka 15: Povolání rodičů II. třída

čistič vozů	kočí	cukrář	strojný zámečnick	šofér	poštovní zřízenec	
1	1	1	1	1	1	
dělník	soustružník rohu	sluha	nádražní zřízenec	krejčí	kráječ kůže	poštovní úředník
6	1	1	1	1	1	1

Tabulka 16: Povolání rodičů III. třída

zahradník	dělník	rotmistr	železniční zřízenec	poštovní zřízenec	domovník	truhlář	služka	krejčí
1	7	1	1	1	1	2	1	1

Tabulka 17: Povolání rodičů IV. třída

obuvník	truhlář	elektrotechnik	sirotek	bednář	
1	1	1	2	1	
topič	dělník	krejčí	kočí	zahradník	šofér
1	6	1	1	1	1

Ve školním roce 1935/1936 navštěvuje školu 73 žáků, kteří jsou rozděleni do čtyř tříd. Povolání rodičů jsou různorodá. Pouze v jedné třídě převažuje počet rodičů, kteří jsou dělníci. V ostatních třech třídách jsou děti, jejichž rodiče jsou např. truhláři, elektromontér, vrátný či rolník.

Tabulka 18: Povolání rodičů I. třída

rolník	kočí	malíř	nástrojář	sirotek	
1	1	1	1	1	
dělník	ošetřovatelka	topič	posluhovačka	cukrář	domkář
9	1	1	3	1	1

Tabulka 19: Povolání rodičů II. třída

truhlář	dělník	rolník	elektromontér	kočí	obuvník	trhovkyně	sirotek
1	10	1	1	1	1	1	1

Tabulka 20: Povolání rodičů III. třída

kočí	kráječ	rolník	obuvník	soukromník	nádražní zřízenec
1	1	1	1	1	1
zámečník	dělník	povozník	vrátný	krejčí	sirotek
1	5	1	1	2	1

Tabulka 21: Povolání rodičů IV. třída

dělník	kočí	soustružník rohu	poštovní úředník	obchodník	zedník
7	1	1	1	1	1

Školní rok 1939/1940 byl velice krušný. Nástup nacistů mnohé změnilo ale přes stěhování škola stále fungovala. Do čtyř tříd bylo zapsáno celkem 68 žáků. V tomto roce přibýlo opět více dělníků. Pouze jedna třída měla více žáků, jejichž rodiče pracovali v jiném oboru.

Tabulka 22: Povolání rodičů I. třída

obuvník	technický úředník	služebná	domkář	rolník	
1	1	2	2	1	
číšník	majitel brusírny	slévač	dělník	ošetřovatelka	cementář
1	1	1	7	2	1

Tabulka 23: Povolání rodičů II. třída

topič	dělník	parketář	cukrář	obchodník	kočí
1	10	1	1	1	1

Tabulka 24: Povolání rodičů III. třída

průvodčí	sokolník	čistič vozů	šofér	vlakvedoucí	cukrář	
1	1	1	1	1	1	
slévač	dělník	kočí	zedník	sirotek	služebná	trhovkyně
1	9	2	1	1	2	1

Tabulka 25: Povolání rodičů IV. třída

strojný zámečnick	dělník	krejčí	kočí	rolník
1	11	2	1	1

141

7.6. Testování inteligence žáků pomocné školy

Stav duševního vývoje žáků byl zjišťován dle metody Bineta¹⁴² a Simona.¹⁴³ Tato metoda pochází z roku 1908 a vychází z předpokladu, že v určitém věku jsou dané jisté vědomosti a dovednosti. Na základě dlouhého pozorování stanovili řadu otázek pro určitý věk dítěte. Odpovědi ukázaly inteligenci dítěte. Testy ukazovaly, o kolik let je dítě v duševním vývoji opožděné.¹⁴⁴

Ilustrace 1: Testování inteligence v pomocné škole v Pardubicích

Typ. stáří:	6y.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
3	1	1								
4		1	1							
5		1	2	1		1				
6		4	6	2	1					
7				3	3					1
8					2	5	1			1
9					1	1	3	2	1	
10							2	1		
11								3	2	
12								1		
<i>Celkem</i>	<i>1</i>	<i>7</i>	<i>9</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>7</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>5</i>	<i>55</i>

¹⁴¹ Státní okresní archiv Pardubice. Zvláštní škola Pardubice. Pomocná škola Pardubice, př. č. 129/93, ukn č. 1, 2, 7, 8, 15, 16, 24-26, 36-38, 49-51, 65-68, 79-81

¹⁴² Alfred Binet (1857-1911) francouzský psycholog, autor prvního testu inteligence

¹⁴³ Théodore Simon (1872-1961) francouzský psycholog a spoluautor testu inteligence

¹⁴⁴ ZEMAN, Josef. Črty z pedopatologie. Praha: Dědictví Komenského, 1928. s. 48

Zde vidíme testování v pomocné škole v Pardubicích. Vodorovně je vyznačeno stáří žáků a hodnoty svislé ukazují jakého inteligenčního věku žáci dosáhli. Zdali žákovi byla napsána trojka, znamená to, že dítě je na inteligenční úrovni tříletého dítěte, které dokáže říci své jméno, jmenovat věci a osoby na obrázkách, opakovat dvě čísla a bez chyby opakovat větu o šesti slabikách. Čtyřleté inteligentní dítě určí své pohlaví, opakuje tři čísla a zopakuje větu osmislabičnou. Pětileté dítě opakuje větu o deseti slabikách, zopakuje čtyři čísla a dokáže nakreslit čtverec. Šestileté dítě dokáže vysvětlit co vidí na obrázku, opakuje větu o šestnácti slabikách a dokáže vykonat tři rozkazy. Sedmileté dítě umí zopakovat pět čísel, rozlišit pravou a levou a rozpozná peníze od koruny a halíře. Dítě osmileté umí zodpovědět na lehkou otázku, rozlišit mouchu od ptáka či motýla, vyjmenovat čtyři barvy a počítat od dvaceti k nule. Devítileté dítě dokáže nadřazený pojem k různým věcem, říci jaký je dnes den či dáti nazpět peníze. Desetileté dítě přečte povídku, opakuje šest čísel či zopakovat větu o dvaceti šesti slabikách. Dítě jedenácti a dvanácti leté utvoří větu, ve které jsou tři slova daná, doplnit mezery v textu, definovat soucit, závist, spravedlnost či v minutě najít ke slovu tři rýmy.¹⁴⁵

Zde tedy vidíme, že ve školním roce 1927/1928 bylo o rok opožděno šest žáků, o dva roky osmnáct žáků, o tři roky dvacet žáků, o čtyři roky osm žáků a o pět až o sedm vždy po jednom žáku. Tyto testy se prováděly každý školní rok a nejvíc žáků bylo opožděno o dva a tři roky. To znamená, že vybrané žactvo oprávněně navštěvovalo pomocnou školu.

¹⁴⁵ ZEMAN, Josef. *Črty z pedopatologie*. Praha: Dědictví Komenského, 1928. s. 48-49

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem pokusila shrnout důležité mezníky speciálního školství a pomocných škol v Čechách. Věnovala jsem se jak jejich vzniku a vývoji, tak i charakteristikám ústavů a jejich nápravné a speciální pedagogice.

Hned v počátku jsem si uvědomila, že speciální školství v Čechách má dlouhodobou historii. Studium jsem zjistila, že postoj k mentálně zaostalým převážně ve starověku a středověku nebyl vždy pozitivní a to převážně z náboženského hlediska nebo názorem, že jde o chorobnou nemoc. Možnosti léčení prakticky neexistovaly nebo se dochovaly ve velmi omezené míře. Trvalo mnoho let, než se lidé sžily s duševně chorými a věda si ujasnila jejich příčiny, vznik nebo léčbu. Jsem hrdá na to, že celosvětově prvotní zmínku o speciální pedagogice nalezneme již ve vzdělávacích dílech Jana Amose Komenského. Později rozmanitost daného problému zajímala různé osobnosti z řad pedagogů i specialistů v sociální oblasti, kteří také napomohli vzniku výchovným ústavům.

Další část mé práce se týkala vývoje pomocné školy v mém bydlišti – Pardubicích. Škola vznikla na začátku 20. století, které bylo chápáno jako „století dítěte“ což vedlo také k rozvíjení speciálního školství. Mé studium bylo zaměřeno na zjištění okolností, které vedly ke vzniku zdejší pomocné školy. Zajímala jsem se i o fungování školy, které bylo v některých letech velice složité kvůli nestálému zázemí. Je však viditelné, že ani časté stěhování netrvalo na počtech žáků navštěvující školu. Zájem rodičů vzdělat své postižené dítě se neustále zvyšoval. Pomocná škola v Pardubicích byla nutným a nezbytným doplňkem obecného školství. Žáci chodící do této školy byli převážně ze sociálně slabých rodin, a proto velkou pomocí a podporou byly dary od spolků, záložny, ministerstva, firem a dalších, které zajistily jídlo do školní jídelny, školní pomůcky či oděv pro žáky. I díky těmto darům se škola mohla rozvíjet, otevírat další třídy, a tudíž vzdělávat a vychovávat více žáků k řádnému a plnohodnotnému životu.

Závěrem bych chtěla říci, že jsme ráda, že žijí ve městě, ve kterém historicky působí speciální školství. Mám za to, že vzdělávání a zapojení těchto osob do reálného života je ta jediná správná cesta k jejich samostatnosti a nezávislosti.

Seznam použité literatury a pramenů

1. AMERLING, Karel. *Ernestinum: Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny v Praze: stav po 12 letech trvání (1871-1883)*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998. *Studia paedagogica* (Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta). ISBN isbn80-86039-44-7.
2. BENEŠ, Karel, Václav BEKR a Oldřich KOREJS. *Péče o duševně úchylné a pomocné školství*. V Praze: Spolek pro péči o slabomyslné, 1941. Knihovna úchylné mládeže.
3. BRONCOVÁ, Dagmar, ed. *Kniha o městě Pardubice*. Praha: Milpo media, 1999. *Knihy o českých městech*. ISBN 80-86098-12-5.
4. ČÁDA, František. *Moderní péče o slabomyslné a důležitost našich sjezdů: přednáška, kterou k zahájení II. českého sjezdu pro péči o slabomyslné a školství pomocné v Brně*. V Praze: F. Čáda, 1912.
5. ČÁDA, František. *Péče o děti a mládež*. Praha: vlastní náklad, 1916
6. ČÁDA, František. *Výsledky péče o slabomyslné: na 3. čes. sjezdě pro péči o slabomyslné a školství pomocné dne 5. října 1913 v Pol. Ostravě*. Praha: F. Čáda, 1914.
7. ČÁDA, František. *Význam péče o slabomyslné: přednáška, kterou k zahájení I. čes. sjezdu pro péči o slabomyslné a školství pomocné v Praze*. Praha: F. Čáda, 1909.
8. *Česká a slovenská psychiatrie: časopis Psychiatrické společnosti*. Praha: Česká lékařská společnost J.E. Purkyně, 1995. ISSN 1212-0383.
9. ČESKÁ ZEMSKÁ KOMISE PRO PÉČI O MLÁDEŽ. *Čtvrtstoletí práce na ochranu české mládeže: 1908-1933*. V Praze: Česká zemská komise pro péči o mládež v Čechách, 1933.
10. DOLEŽALOVÁ, Hana. *Ke konstituování speciální pedagogiky jako samostatnému oboru v první polovině 20. století-problematika prvních realizovaných výzkumů handicapovaných osob*. In *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: Studia minora Facultatis philosophicae Universitatis Brunensis. Series paedagogica. Studia paedagogica*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3452-1. ISSN 1211-6971.
11. FEIDINK, Ladislav. *Z historie péče o slabomyslné*. Zábřeh: Družstvo knihtiskařů, 1911. Knihovna Komenského.
12. FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-014-0.

13. HALÍŘOVÁ, Martina. *Sociální patologie a ochrana dětství v Čechách od dob osvícenství do roku 1914: disciplinace jako součást ochrany dětství*. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2012. ISBN 9788073954864.
14. HERFORT, Karel, Jan SCHNEIDER a Bohumil ZELENKA. *Sborník prací z oboru péče o mládež úchylnou, vydaný na počest životního díla Josefa Zemana*. V Praze: Spolek pro péči o slabomyslné v republice Československé, 1931.
15. HRUBÝ, Jaroslav. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu 1. díl. 1. vyd.* Praha, Federace rodičů a přátel sluchově postižených 1997.
16. KRÁL, Václav. *Slabomyslné a málo nadané děti ve venkovských obcích školního okresu pardubického v r. 1911*. Praha, 1912.
17. KYSUČAN, Jaroslav. *Úvod do psychopedie. 2. vyd.* Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1986.
18. MÜHLPACHR, Pavel. *Vývoj ústavní péče: (filosoficko-historický pohled)*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. ISBN 80-210-2512-3.
19. MUŽÁKOVÁ, Monika. *Dlouhá cesta k pochopení fenoménu mentálního postižení. Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. Praha: Univerzita Karlova, 2011. ISSN 1211-2720
20. PIORECKÁ, Kateřina, ed. *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 21. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 8.-10. března 2001*. Praha: KLP, 2002. ISBN 80-85917-88-2.
21. PIPEKOVÁ, Jarmila. *Kapitoly ze speciální pedagogiky. 3., přeprac. a rozš. vyd.* Brno: Paido, 2010. ISBN 9788073151980.
22. RENOTIÉROVÁ, Marie. *Základy speciální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. *Texty k distančnímu vzdělávání v rámci kombinovaného studia*. ISBN 80-244-1083-4.
23. ROSŮLEK, František Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*, 1909.
24. SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem*. Pardubice, 1923.
25. *Státní okresní archiv Pardubice. Zvláštní škola Pardubice. Pomocná škola Pardubice*
26. *Státní okresní archiv Pardubice. Zvláštní škola a Praktická škola Pardubice, Klášterní ulice. Pamětní kniha pomocné školy v Pardubicích*
27. SVOBODNÝ, Petr a Ludmila HLAVÁČKOVÁ. *Pražské špitály a nemocnice*. Praha, 1999. *Knižnice Dějin a současnosti*. ISBN 80-7106-315-0.

28. ŠILHA, Milan. *Návrh organizačního statutu pomocné školy pro slabomyslné vzdělání schopné děti se samostatnou správou*. Brno: Ústřední spolek učitelský, 1920. Knihovnička Dílny lidskosti.
29. ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. Vyd. 4., přeprac. Praha: Portál, 2011. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 978-80-7367-889-0.
30. TITZL, Boris. *Péče o tělesně postižené dítě: sborník k 70. výročí založení Jedličkova ústavu*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1985.
31. TITZL, Boris. Tradice, kořeny a vznik české speciální pedagogiky. *Speciální pedagogika*, 2000, roč. 10, č. 2. ISSN 1211-2720.
32. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-214-9.
33. VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách: vybrané přednášky k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. Edice speciální pedagogiky (Gaudeamus). ISBN 80-7041-007-8.
34. ZEMAN, Josef. *Črty z pedopatologie*. Praha: Dědictví Komenského, 1928.
35. ZEMAN, Josef. *Dějiny péče o slabomyslné*. Praha: Společnost pro péči o slabomyslné, 1939. Knihovna úchylné mládeže.
36. *Zlatá Praha: obrázkový týdeník pro zábavu a poučení*. V Praze: J. Otto.

Internetové zdroje

Historie Psychiatrické kliniky 1. LF UK a VFN - Psychiatrická klinika 1. LF UK a VFN. *Psychiatrická klinika 1. LF UK a VFN* [online]. Dostupné

z: <http://psychiatrie.lf1.cuni.cz/historie-psychiatricke-kliniky-1-lf-uk-a-vfn>

Parpedie [online]. Dostupné z: <http://www.parpedie.cz/cti-zaznam.php?id=Chorobinec>